

DISSERTATIO IVRIDICA,
QVA DOCTRINA VULGARIS

34.
35
**Maiorem a Feminis,
quam a viris, re-**

quirens castitatem,

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,

DOMINO CAROLO,

PRINCIPE BORVSSIAE, MARCHIONE BRAN-
DENBURGENSI, CETERA,

IN ALMA REGIA FRIDERICIANA,

PRAESIDE

NICOLAO HIERONYMO

GVNDLINGIO ICto,

SACRI TRIBVNALIS, QVOD EST IN DVCATV MAG-
DEBURGICO, CONSILIARIO REGIO, IVRIS NATVRAE ET

GENTIVM, ITEMQVE ELOQVENTIAE ET ANTI-

QVITATVM PROFESSORE PVBLICO

ORDINARIO,

sub examen renovatur

AVCTORE RESPONDENTE

IOANNE HENRICO BENZ,

ONOLDINO FRANCO.

Ad diem

Febr. MDCCXVII.

HALAE MAGDEBURGICAE,

Typis CHRISTIANI HENCKELII, Acad. Typogr.

DISSSERTATIO IURIDICA
DE DOCTRINA KUEGARIIS

Maiorem a Feminis
quam a Viris re

GVAVME
PRINCIPALISSIMO PRINCIPALIS DOMINO
DOMINO GAROLO

PRINCIPALISSIMO PRINCIPALIS
MARGARETAE PRINCIPALIS
DVC DE PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS

PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS

PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS

PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS
PRINCIPALIS PRINCIPALIS

A SON ALTESSE SERENISSIME
MONSEIGNEVR
LE PRINCE

GVILLAVME
FREDERIC

MARGRAVE DE BRANDEBOVRG,
DVC DE PRVSSE, MAGDEBOVRG, STETTIN,
POMERANIE, DES CASSVBES, VENDES, MECLEN-
BOVRG, EN SILESIE, ET CROSSEN, BOVRGRAVE DE NV-
REMBERG, PRINCE DE HALBERSTADT, MINDEN, CAMIN,
VENDEN, SVERIN, ET RACEBOVRG, COMTE DE HO-
HENZOLLERN, ET SVERIN, SEIGNEVR DES PAYS
DE ROSTOC, ET STARGARD

&c. &c. &c.

Monseigneur

I les présents, qu'on
fait aux Grands et
aux Souverains, de-
voient être toujous
proportionés à Leur
rang et à Leurs eminentes qualités;
ie

ie pourrois bien me passer, d'offrir
à VOTRE ALTESSE SERE-
NISSIME cette Dissertation, qui
pour être née dans la poussiere de
l' école, ne sauroit nullement sou-
tenir l' éclat, dont VOTRE AL-
TESSE est environnée. Mais
étant persuadé, que Sa Clemence
et Sa Generosité ne le cedent po-
int à Sa Grandeur, et qu' ELLE a
toujours été très affectionnée aux
gens de Lettres, je ne crois pas
trop hazarder en LVI consacrant
ces premices de mes études Aca-
demiques. Je supplie donc très
humblement VOTRE ALTESSE
SERENISSIME, d' agréer ce pe-
tit présent, comme le tribut d' un
fidele sujet, dont la pauvreté ne
per-

permet pas , de LVI marquer plus
parfaitement , avec combien de
Zele , de resignation et de pro-
fond respect il est et sera toute sa
vie

Monseigneur

DE VOTRE ALTESSE
SERENISSIME

*Le très humble , très oboissant et très
fidele serviteur et sujet*

JEAN HENRI BENZ.

CONSPECTVS DISSERTATIONIS.

Praefatio. §. I. & II. Origo Brocardici & doctrine huius monstratur, & ex Glossa deducitur. §. III. Consensus morum Romanorum. §. IV. Qui quomodo a philosophica castitatis idea abierint ostenditur. Castitatis iuridica & philosophica differentia. §. V. Effectus primus huius doctrine in Adulterio, qui §. VI. copiosius proponitur ex iure Romano secundum potissima capita. §. VII. Hodierna praxis circa adulterium unde orta? §. VIII. Nostra sententia de adulterio in relatione ad presentem doctrinam, praescindendo a lege positiva. §. IX. Secundus effectus huius doctrine in poena concubitus cum mancipiis. §. X. Tertius effectus in secundis nuptiis. §. XI. Cuius consecraria feminis olim tantum odiosa denique etiam ad viros extensa. §. XII, XIII. & XIV. Consecraria tria reliqua solis feminis odiosa. §. XV. Quomodo in iure Canonico secundae nuptiae habeantur? §. XVI. Iuris hodierni usus. Cur horum iurium mitior sit, quam Apostolicae doctrine sententia? XVII. Quintus effectus in exheredatione ratione personae exheredanda. §. XVIII. de meretricis significatione disquiritur, inde op-

pa-

positio adequata inter masculum & feminam formatur. §.
XIX. Cur pena exheredationis masculos impudicos non e-
que maneat, ac feminas impudicas? §. XX. Quintus effectus
ratione personae exheredantis. §. XXI. Sextus effectus in spon-
saliorum dissolutione propter errorem circa virginitatem. §.
XXII. Status questionis generaliter proponitur. §. XXIII.
Quid iuris circa hunc errorem secundum Romanos, Græcos,
Canones. §. XXIV. Protestantium doctrina. §. XXV. In-
ter quos tamen plerique inter sponsum & sponsam distin-
guunt. §. XXVI. Dissidentium Carpzouii & Strykii argu-
menta. §. XXVII. Quibus respondetur. §. XXVIII. Tan-
dem etiam ex mente aduersariorum usus doctrine nostrae pro-
batur. §. XXIX, XXX, XXXI. Effectus doctrine nostrae
spurius in substitutione fideicommissaria filio vel filiae facta reit-
citur. Conclusio.

PRAE-

PRAEFATIO.

Eminæ quo imbecilliores semper sunt habitæ, eo maiori commiseratione dignæ visæ fuerunt. Quæ ratio impulit Doctores nostros, vt unanimi fere consensu docerent, feminarum meliorem esse præ masculis conditionem, ubi de infirmitatis excusatione agitur. Saltem hoc ad Tit. π . de statu Hom. ad nauseam vsque inculcant. Quin & eo processit Legislatorum facilitas & mansuetudo, vt mulieribus sexus fragilitate lapsis etiam cum damno alterius succurrendum censuerint, parum pensantes, quid in contrarium naturæ leges toti humano generi communes suaderent, quod ex S^Cti Velleiani historia satis liquido apparet. Quamobrem mirum alicui & tantum non prorsus inconcinnum videri posset, quod iidem Dd. tra-

A

de-

dere solent, maiorem a feminis quam a viris requiri castitatem. Sane cum in nulla re magis conspiciatur humana imbecillitas atque in pudicitiae custodia, quid aliud nisi durities aut inhumanitas est, maius onus imponere feminis, naturae vitio debilioribus, quam viris, eiusdem naturae beneficio praestantioribus? Imprimis cum deprauati iunenum virorumque mores ad eum peruersitatis gradum peruenerint, ut quo quis in sollicitandis corrupendisque feminis fortiolem & magis strenuum se gesserit, eo maiorem sibi gratulandi, felicitatemque suam praedicandi causam habere sibi persuadeat. conf. quae eleganter hanc in rem obseruauit CL. BAEIIVS in *Diſſ. Hiſt. Crit.* voce VAYER p. 2929. Quod utcunque sit, inuenitur tamen in omnibus fere libellis sequens Brocardicum: MAIOREM A FEMINIS QVAM A VIRIS REQVIRI CASTITATEM, MAIORIQVE ODI0 PETI ILLARVM QVAM HORVM IMPVDICITIAM, multis modis commendatum & pro certo assumptum. Quin afferunt rationes, quibus inducti illud probant. Quae res vehementer me incitauit, ut de hoc argumento utili simul ac iucundo paullulum copiosius excutiendo consilium ceperim, idque praesenti hac dissertatione faciendum decreuerim. Ut vero statim ab initio scias, beneuole Lector, quae

quæ mei sit instituti ratio, & quid a me sperandum, accipe: Selegi præcipua ex iure capita, quibus hæc doctrina maxime conspicua redditur, & in quibus vsum aliquem vel olim præstitit, vel adhuc præstat. Adduxi rationes & leges, quibus Dd. in singulis vti solent, adductasque ad rectæ rationis & iurisprudentiæ examen reuocaui. De industria autem argumentis illis topicis, quibus hanc doctrinam illustrare solent, abstinui, quorum in numero imprimis a PLINIO L. VII. H. N. c. 17. narratum colloces, quando adfirmat, feminarum cadauera aquis extincta profluitare, cum euehantur fluctibus, virorum supina, natura ipsa pudoris disciplinam inter defuncta corpora discernente: Quo sane carere possumus, vbi in cathedra iuridica stantes ex iuris effectibus monstrare satagimus, maiorem a feminis quam a viris requiri castitatem: quos si non omnes vfu obtinere, sed plerisque Romanæ ac veteri iurisprudentiæ conuenire inuenieris, non ideo mihi irascaris, precor, quod iis euoluentis operam dederim: potius perpendas, rogo, a iuuenili ingenio non esse sperandam rerum mere practicarum fastidiosam disquisitionem, vt quæ viris tantum in foro ætatem agentibus merito relinquitur: Mihi satis fuit, industriam qualicumque specimen probasse.

§. I.

Vm in quacunq[ue] re tractanda dimidium operæ illi confecisse videantur, qui eius originem & causas rite inuestigant; ita in præfenti Iureconsultorum doctrina explicanda feliciores progressus me facturum confido, si natales eius in luce constituam, & quos habuerit auctores & nutricios fideliter explorem.

§. II.

Foret autem inanis plane & miseræ diligentia, si expressam legem hic excitare, eique doctrinam hanc superstruere laborem. Deprehendi enim satis inquisitione edoctus, nihil eiusmodi totum iuris nostri corpus continere. Sed quemadmodum multa Iurisprudentia nostræ capita sola Dd. auctoritate nituntur; ita & Brocardicum, quod nunc excutimus, inde fluxisse pro comperto habeo. Sedes huius materiae est in Glossa ad *L. Palam §. quæ in adulterio ff. de Ritu nupt.* quando enim *Vlpianus* docet, feminam in adulterio deprehensam ipso iure infamem fieri sine præcedente sententia, conditores Glossæ notant, differre in eo feminas a masculis, quippe ad quos propter adulterium infamandos requiratur iudicis sententia, argumento ex *L. 2, §. 3, de his, qui not. inf.* satis subtiliter deducto. Cuius diuersitatis non aliam rationem reddunt, quam **QVOD MAIORI ODIIO HABEATUR FEMINARVM, QVAM VIRORVM, IMPVDICITIA, MAIORQVE A FEMINIS, QVAM A VIRIS, REQUIRATUR CASTITAS.** Non mirandum autem, tam procliuus fuisse Glossatores ad hoc principium stabilendum, cum quam sint Itali homines

mines femineæ pudicitie feueri custodes, quam contra masculinæ impuritatis faciles patroni, nemo ignoret. Secuti sunt hos antesignanos Doctores postumi cateruatim, iique non infimi subsellii, sed primi ordinis, ex quibus si nominauero a) Andream Tiraquellum, b) Franciscum Connanum, c) Scipionem Gentilem, d) Conradum Rittershusium, e) Paulum Cypræum, f) Ioannem Gœddeum, sat graues Auctores mihi videor nominasse. Et hos in eam sententiam potissimum coegit sequens consideratio, quod doctrinam huius Brocardici non tantum cum moribus Romanorum optime conspirare, sed etiam in ipsis rerum actibus conspici, & ad capita iuris non exigui momenti porrigi deprehenderit. Id vero ipsum est, quod nunc amplius declarandum mihi sumam.

§. III.

Et vt de Romanorum moribus dicere occipiam, pleni sunt omnes ex antiquitate superstites libri testimoniorum defeminarum apud Romanos arctissima custodia, deque laxa apud eosdem masculorum licentia. Feminas enim in duas quasi classes distinxerunt, honestarum vnã, alteram vilium & abiectæ conditionis. Illas castitate fere sola æstimarunt, ex qua, quicquid ornamentum in pulcriorem sexum redundat, fluere merito existimarunt. Hac eas veluti veste semper tectas operatasque, hanc earum præcipuum firmamentum dicunt.

A 3

Et

- a) in I. Legem connub. Glossæ primæ part. 1, n. 45.
- b) Comment. Iur. Ciu. L. VIII, cap. 7.
- c) Tract. de secund. nupt. in principio.
- d) ad Nouellas Part. IV, c. IV, §. 6.
- e) de Sponsalibus cap. XIII, §. 57.
- f) ad L. 101, n. 4, ff. de verb. signif.

Et hinc vero variis institutis cauebant, ut ea in tuto collocata duraret illibata. Cuius rei tam ex domestica eorum vita, quam ex publicorum negotiorum argumentis superflunt clara vestigia. Virginum quippe pudicitia nihil ipsis sanctius erat, nihil maiori diligentia seruandum. Hoc patris cuiuslibet votum, hæc erat sententia, quam Plautus refert in Epidico

Non nimis potest

pudicitiam quisque seruare filie suæ

Nullum igitur maius familiæ patris dedecus credebant inferri, quam filiæ corruptione. Malebant hanc mortuam quam viciatam: quo de egregium affert exemplum VALERIUS MAXIMVS L. VI, c. I. in Virginio; *qui cum Appius Claudius Xuir filie eius virginis stuprum pertinaciter expeteret, deductam in foro puellam occidit, pudicæque interemtor, quam corruptæ pater esse maluit.* Quid? quod feminæ innuptæ, ne vel minima re offenderentur, non tantum a balneis & publicis lauationibus, sed etiam a g) conuiuuiis penitus arcebantur. Varro in Agatone apud Nonium: *Virgo de conuiuio abdicabatur ideo, quod maiores nostri virginis acerbæ aures Veneris vocabulis imbui noluerunt.* Quibus addo notissimum de Manlio, senatorii ordinis viro, exemplum, quem, cum vxorem suam præsentem filia impudice osculatus esset, Cato Censor Senatû motum notauit ignominia. *Plutarch. in Cat. Mai.* Nec aliam rationem, cur dotis causâ apud Romanos semper tam fauorabilis fuerit habita, allegari posse credo, quam quod castitati innuptarum meliori consilio prospici posse desperauerint atque matrimoniorum acceleratione. Et quid aliud ostenderunt Legislatôres, quam

g) conf. Muretus Var. Lect. L. VII. cap. 2.

quam peculiarem suam de virginum castitate sollicitudinem, quando tutorem pupillæ stuprum inferentem tam atrocibus pœnis censuere coercendum? Feminis nuptis vero, quamvis liberiori paulo aura frui licuerit; tamen adeo eas constrictas voluerunt & custoditas, vt quantum viris pudicitia præstare voluerint Romani, facile inde colligatur. In conuiujs quidem (quem enim Romanorum pudebat vxorem ducere in conuiuium? teste Nepote) ad mensam sedebant, non autem, vt viri, stratae recubabant, teste *Valerio Maximo* L. II, c. 1, quod feueritatis fatis scrupulosæ exemplum indicio est, Romanos, si ex moribus hodiernis forent iudicandi, rusticitatis paulo iniquioris reos futuros. Vini vsus vero non aliam ob causam feminis suis interdixisse videntur, quam ne in aliquod dedecus prolaberentur. Saltem idem *Valerius* affirmat, *proximum a Libero patre esse consueuisse intemperantiæ gradum ad inconcessam Venerem*. Hinc oscula, quibus marito & cognatis solis feminas obuias salutare permissum, in proditionem earum introducta sunt, vt clandestinus vini vsus manifestaretur. Et vt publice monstrarent Romani, quantum sibi curæ cordique esset feminarum verecunda species, peculiaria instituerunt sacra, quibus eam quasi Deam celebrarent, quod ex loco *Liuii* L. X. clarum sit, vbi memoriæ proditur, *Virginiam Auli filiam, quod Patricia plebeio nupsisset, a sacris Pudicitia Patriciae fuisse exclusam*. Forte eodem referas *Veneri Verticordia* consecratum simulacrum, quo facilius virginum mulierumque mentes a libidine ad pudicitiam conuerterentur, vt ait *Valerius* L. VIII, c. 15, n. 12, conf. *BAELIUS* sub voce *Sulpicia* n. A. Id cer-

certum, muliebris pudicitiae venerationem tam late se porrexisse, ut etiam strictum illum & rigidum iudiciorum Romanorum ordinem interuerteret. Idcirco enim mulieres non poterant ab aduersario suo renitentes in ius trahi, ne earum verecundia periculum subiret. Audiamus iterum Valerium L. II, cap. 1, n. 3. *Sed quo matronale decus verecundiae munimento tutius esset, in ius vocanti matronam corpus eius attingere non permiserunt, ut inuiolata manus alienae tactu sola relinqueretur.* Ex quo apparet, publicae utilitati, quae est litium breuis exitus & finis, antepositam fuisse verecundiae muliebris curam. Eadem fecit, ut ne causis in foro agendis & defendendis se immiscerent: quod cum non sibi crederet dictum & obseruandum Afrania, Licinii Buccionis Senatoris uxor, promta ad lites contrahendas, pro se semper apud Praetorem verba faciens, & inuisitatis latoribus assidue tribunalia exercens, *muliebris denique calumniae notissimum euasum exemplum, saepe laudato Valerio* adnotante. Sat, credo, testimoniorum ad probandum, quantum pudicitiae & verecundiae a feminis honestis exegerint Romani. Alteram feminarum classem, ut moribus & vitae genere, ita civili aestimatione, externo habitu, vestibus ab honestis distinctarum, inter excrementa ciuitatis, inter sordes urbis Romani numerabant: non alio consilio tolerantes, quam ut fertirent iuuenibus uirisque miseram & contemptissimam seruitutem, & honestas feminas ab insultibus libidinosorum hominum, veluti scuto obiecto, defenderent. Inde lupanarium vsus publicus permissus, longa in Ciuitate Romana consuetudine firmatus, de quo neque ac de censu meretricibus imposto, deque merce-

de

de ipsis debita si multa hic dicere vellem, actum age-
rem; egit enim id iam personatus Huartus de Cleman-
gis peculiari Dissertatione *Nouae Bibliothecae Tom. IV. p.*
609. inserta. Non possum autem non hinc repetere
duo loca, quæ laxam illam apud Romanos masculo-
rum in libidine explenda libertatem clarissime ante
oculos ponunt. Vnus est ex Horatii L. II. Sat. II,
n. 31.

*Quidam notus homo cum exiret fornice, macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis:
Nam simul ac venas inflauit tetra libido,
Huc iuuenes æquum est descendere.*

Hæc Cato dixit, rigidissimus ille vitiorum Censor,
nec dixisset forte, nisi mores sæculi ita tulissent. Et
ne existimes, Poetam lusisse, sit alter locus ex Cicero-
nis Oratione pro M. Cælio c. XX. *Verum si quis est,*
qui etiam meretricis amoribus interdictum iuuentuti putet,
est ille quidem valde seuerus, negare non possum: sed abhor-
ret non modo ab huius sæculi licentia, verum etiam a maio-
rum consuetudine atque concessis; quando enim hoc non fa-
ctum est? quando reprehensum? quando non permixtum?
quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? Num ve-
ro credis, Ciceronem hæc ita in conspectu totius ciui-
tatis Romanæ proferre ausum, nisi temporum consue-
tudo probasset? Addo his gemina loca, Plauti vnum,
alterum Terentii, qui, vt postulat Comœdiæ institu-
tum, mores Romanorum, quamuis aliis sub nomini-
*bus, scire solebant depingere. Plaurus ita in *Curcul.**
Act. I. Sc. I:

B Ne-

*Nemo in quemquam publica prohibet via:
Dum ne per fundum septum facias semitam,
Dum tute abstineas nupta, vidua, virgine,
Iuventute & pueris liberis, ama quid lubet.*

Terentius in *Adelph. Act. I. Sc. II.* breuiter & rotunde:
Non est turpe, mihi crede, adolescentulum scortari. Ex quibus facile intellectu est, Romanos masculis quidem libidinis frena valde laxasse, feminarum vero affectum, quanto possent opere, h) externis legibus coarctasse. Ceterum mores, vt fieri solet, passim receptos, vtut peruerfos, in iurisprudentiam nostram variis sub figuris & schematibus se insinuasse, sequens de principii nostri effectibus in iure tractatio docebit; quam antequam ordiamur, consultum erit, differentiam castitatis philosophicæ & iuridicæ monstrare copiosius, partim vt illorum præscindamus conatus, qui ex morali doctrina vel ex Christianæ religionis principiis doctrinam nostram impugnare satagunt, partim vt eluceat, quomodo Romani a vera & morali castitatis idea discesserint, maiorem a feminis quam a viris exigentes castitatem.

§. IV.

Scilicet differt multiplici ratione castitas iuridica a castitate philosophica. Hæc enim a sola virtute venit, omnisque externæ coactionis expers propria & non adscititia pulcritudine sese commendat, utilis omnini

h) Dico externis legibus. Neque enim later, placuisse viris honestis & virtute præditis etiam castitatem in viris. Refert SPONIUS in *Antiquitaribus Lugdunensibus* inscriptionem, vbi Eutyichiano cuiusdam elogium VERGINIS adscribitur.

mnibus, nemini grauis, vbique decora. Simulac eam abiicimus, & cum impudicitia, cum libidine, cum obscenitate commutamus, homines amplius non sumus rationis luce vtentes, sed miserrima animalcula ad interitum nostrum properantia. Quis enim dubitabit, Deum O. M. qui nos homines esse voluit, quique tueri hanc dignitatem & nomen iussit (quod fieri non potest, nisi tranquillitate animi & corporis incolumitate in tuto posita) hanc castitatem ab omnibus æque sine sexus, status, vel conditionis discrimine desiderare? Hac vanescente pessimi affectus in animum sibi imperium sumunt, & foedissimis voluptatibus viam patefaciunt, qua patefacta totum hominis *σύστημα* ruat & soluatur necesse est. Cuius pulcritudinis imago vt in morali doctrina in omnium sese oculos ingerit; ita paullo aliter in Iurisprudencia & disciplina politica apparet. Hic enim solum id respicimus, quod scopo Reipublicæ prorsus contrarium est, id solum præcauemus, quod eius externæ felicitati tranquillitæque obest. Quamobrem cum in ciuitates conuerint homines, non vt virtutem exercerent (quis enim non videt, extra Rempublicam eam magis commode & procul omni prauorum exemplorum metu exerceri fortassis posse?) sed vt ab insultibus hostium, ab iniustitia maiorum se tutos præstarent, haud difficulter apparet, non id Legislatoris officii rationes exigere, vt virtutem in omnium ciuium animos infundat, eosque ad philosophicam quandam perfectionem adducat. Virtus enim non est, nisi spontanea, coacta virtus est *συνθροξυλον*; vult ea suaderi, doceri, non iuberi, non extorqueri. Legislator autem primario nec suadet, nec

docet, sed iubet, sed vetat, sed sub pœnali sanctione præcipit & cogit, hinc in virtutem ipsi nullum imperium, nulla iurisdicção. Quod de virtute dicimus, etiam de castitate valere debet, quia illa ex virtute nascitur. Inde vero est, quod castitatem nihil ad edictum Prætoris & legislatoriam potestatem pertinere creditum sit. Si contingit, vt Imperantes castitatem civibus præcipiant, fit id non alio, quam tranquillitatis vel honestatis externæ intuitu. Vnde claret, veram & genuinam castitatem in auras elabi, quando iubetur, & obiecta pœna sancitur. Quicquid hic obseruatur, nuda quædam ab externo actu abstinencia est, quæ siue i) sponte fiat, siue ab invito, parum principis interest. Non id curatis, quibus stimulis intrinsecus vrgearis, quo libidinis æstu conflagres, dummodo non erumpere sinas clausam turpitudinem, & latentem pruritus oculos. Id si feceris, iuridice quidem castus es, sed noli persuadere tibi, te philosophicam, multo minus Christianam castitatem esse assecutum. Finge e-

nim,
 i) Felices sub tali lege illi, qui temperamenti quadam imbecillitate casti sunt; hi enim quin sponte legi obtemperant, non impediuntur. Sed valde vereor, vt hi virtutis laudem mereantur, quam obtinere nemo potest, nisi qui suas cupiditates deuicerit. Quomodo autem is cupiditates deuicisse dici poterit, qui eas non habet? Placet sententia Abdiæ Trew, Mathematici Altdorfini, in Progr. apud HENNINGIVM WITTENIVM Memor. Medic. vbi de Iungermanno Collega cœlibem vitam traducente: *In quo (cœlibatu) non est necesse continentiam prædicari, qua nulla in ipso opus erat, virtus enim est cum lucta, Aristotele censore, coniuncta, cuius indicium nulla, quæ vnquam in hoc genere emicaret, flamma præbere animaduersa est.*

nim, legem abesse, quæ te castum esse iubet, an tum etiam pudicitiam seruabis? non credo, quia anguem in sinu foues & lancinanti cupiditate assidue agitaris, quæ lege remota, non secus atque aquæ perrupto aggere, subito se effundet, & concitato impetu effluet. Quid plura? satis est monuisse, Legislatorem, quando castitatem lege iubet proposita, non eo id facere animo, vt virtutem iubeat, sed vt Reipublicæ commodum pacemque tueatur: vel, non præcipere Principem castitatem primario, sed consequenter tantum, alii sæpe vtilitati intentum, abstinentiam a Venere etiam licita iniungere. Cum itaque euenire possit, vt Reipublicæ conducatur, hunc illumue magis castum esse, non mirandum est, cur maiorem ab aliquibus exigat castitatem & maiori odio prosequatur aliquorum impudicitiam. Cape exemplum ab ebrietate, vel etiam a somno, re magis indifferente, cur ea in milite excubias agente grauius puniuntur? nonne ob publicam vtilitatem, quæ hic magis periclitatur? Simili ratione, vt statim exemplum ex nostra doctrina subiungamus, Romani in adulterii crimine magis impudicitiam muliebrem respexerunt, quam virilem inuerecundiam: fecerunt id illi procul dubio propter suppositionem fetus alieni, qua & maritus & legitimi aliquando liberi grauissime læduntur, ille onere alendi sibi imposto, hi diminutione patrimonii. Accidit etiam non raro, vt leges moribus ciuium vtcunque in ciuitatem infusis sese accommodent, quia vbi iam sunt inueterati, simul ac vno ictu tolli nequeunt, quod infra, vbi de secundis nuptiis agemus, latius declarabimus. At caue existimes, Principem ciuitatis maiorem ab hoc exigentem castitatem ab altero exi-

gere nullam. Optat is, si bonus, omnes ciues virtuti deditos, quia quò magis ad virtutem accedunt, eo magis tranquillitati publicæ student, sponte, quod facere debent, facientes & minori difficultate obsequium legibus exhibentes. Ceterum repetimus, non obligari Legislatorem, vt æqualem omnibus imperet castitatem: aliquid is, pro re nata, cuiuslibet pudori relinquere potest, quum, quæ virtutis sunt, coactionem legis respiciant. Quamobrem falsum fuisse & Zelo nimium indulsisse k) Alesium, Francofurtanum primo, deinde Lipsiensem Theologum, pronuncio, publice edito scripto propugnante, ad principis vtique officium pertinere, vt omnem is impudicitiam e Republica funditus eiiciat. Eius enim generis libello suoapte indicio prodidit, quam non intellexerit Reipublicæ neruos, nec virtutis indolem, quando ciuili eam imperio subiiciendam credidit. Forte haud dixerim inepte, foro Theologico, ad quod illa pertinet, Theologum nonnihilo subtraxisse. Verum attende tamen! Nam cum ad legem ciuilem solum hoc pertinere adseueramus, quod iustitiæ promouendæ inseruit, non negamus, imo potius volumus, debere etiam certo modo honestatis rationem habere Legislatorem, verum non ipsius honestatis intuitu, sed iustitiæ obtinendæ & publicæ quietis conseruandæ causa. Quod si enim illa nimium a ciuibus negligitur, facile sceleribus & omni iniustitiæ aperiretur fenestra. Speciatim de voluptate tenendum, eam, vbi nimium laxantur fræna, vires accipere, & latius furorem fundere, qui tandem ad vetita, turpissima,

k) refert eius historiam Bælius in Diâ. H. C. sub hac voce ex Iacobi Thomasi Schediasmate.

ma, ad domos alienas, ad toros connubiales vsque grassatur. Quæ causâ est, cur Romanos grauiter peccasse statuamus, masculis tam prolixam libidinem indulgentes: quam denique publica lupanarium tolerantia magis auxit, simulatque effecit, vt saluberrimæ leges de adulteriis & stupris coërcendis latæ vel effectu fuerint destitutæ, vel in irritum plane ceciderint.

§. V.

Sed tempus nunc est, vt ad rem ipsam deueniamus, & quas doctrina nostra de maiori castitate a feminis, quam a viris, requisita vel habuerit, vel adhuc secum trahat, in iure consecutiones euoluamus, ne videamur de non-ente disputare. Primum igitur locum tribuimus **ADULTERIO**, quem crimen hoc vel ideo meretur, quod maxime conspicuum reddit, quod excutimus, principium, & peculiarem Romanorum philosophiam conspiciendam præbet. Est enim tralatitium, Romanos definiuisse adulterium per concubitum cum aliena vxore, quod clarissime l. 6, ff. §. 1, l. 34, §. 1. ad L. *Ful. de adult. coerc.* probant, quin totus titulus id loquitur, adulterium tantum in nuptam & a nupta committi. Quod mihi argumento est sufficienti, Romanos hoc crimen feminis quasi proprium fecisse, & dum eius pœnam in masculos propagarunt, fecisse id tantum feminarum intuitu, earum castitati consulturos. Ita enim, nisi fallor, rationes subdixerunt de matrimonii nexu. Considerarunt nimirum matrimonium, non tanquam societatem æqualem, sed coniunctionis inæqualis loco habuerunt: in qua cum primas marito detulerint, fieri aliter non potuit, quam vt ab

e. us

eius honore totum I) matrimonii decus dependere staterent. Eo collineant omnes illæ nuptiarum solemnitates, sponsæ in domum sponsi deductio, in manum conuentio. Nemo sane apud Veteres legit, maritum in torum vxoris venisse, sed semper vxorem maritorum conscendisse animaduertit. Inde natum est, vt Romani adulterium ad solius mariti iniuriam pertinere arbitrarentur, quippe qui solus torius habebat. Hic iniuriæ tantam atrocitatem inesse existimabant, vt infensissimo hosti male precantes hanc ipsam lecti genialis labem optarent, certi, talem iniuriam ad eum probe vexandum & cruciandum sufficere. Sic enim precatur Ouidius inimico suo, quem Ibis nomine dederat:

Nec tibi contingat matrona pudicior illa,

Qua potuit Tydeus erubuisse miru.

conf. elegantissimum Iureconsultum Barnabam Briffoninum ad L. Iul. de Adult. p. 135, edit. Lugd. 1558. &, si tanti videtur, Menagiana p. 341, seqq. edit. prime Bataue, vbi tria Suidæ loca huc pertinentia inuenies. Nec mirum adeo videri debet, Romanos impudicitiam nuptiarum

I) Hic vero Græcos ipsis præiuisse vt credam, facit sententia Peryctiones Pythagoricæ apud Stobæum cap. 83. φέρεται δὲ καὶ τῶν ἀνδρῶν παρὰ τὴν ἀτυχίαν, καὶ ἀμαρτίαν καὶ ἀγνοίαν, ἢ νόσον, ἢ μέθην, ἢ ἄλλοις γυναιξὶ συγγενήσασιν. Ἐνδεῶσι μὲν γὰρ ἐπιχωρείει ἀμαρτία ἀσθένεια, γυναιξὶ δὲ ἐκείνη, τιμωρὴ δὲ ἐφείσθησιν. Ferendi sunt omnes casus viri, etsi infortunatus sit, aut delinquat per ignorantiam, morbum, aut ebrietatem, aut cum mulieribus non item, sed pœna eis irrogatur.

ptarum tam impenso profecutos esse odio, vthuc inten-
 ti maritorum castitatem fere neglexerint. Certum e-
 nim est, longe disparem esse conditionem vxoris ad-
 ulteræ & mariti lasciuientis, & maiora damna ab illa,
 quam ab hoc esse cum familiæ tum Reipublicæ metu-
 enda. Illa enim alienum foetum marito supponit, e-
 umque alendi onere grauat, legitimis vero liberis pa-
 trimonium minuit, coque multis litibus, contentioni-
 bus, odiis occasionem præbet. Quæ omnia de viro
 impudice viuente æqualiter prædicari nequeunt. Quin
 nullus dubito, Romanos adulterium ad solas nuptas
 restringentes credidisse fere, feminas indole molliore,
 fluxa & mutabili, &, quando semel libidinis exstumu-
 lantur furiiis, ad quoduis nefas, & insidias vitæ mariti
 struendas, ad cædes perpetrandas videri aptas, eaque
 ratione cauendum censuisse, ne ciuitas clandestinis
 criminibus deformaretur. Saltem Catonem huc respe-
 xisse animaduero, quum contra adulteram feminam
 parricidii accusatam veneficii præsumtionem valere
 voluit, teste m) Quintiliano Inst. Orat. L. V, C. II: Si

C *causam*

m) Adscribo Bælii de hac præsumptione iudicium, quod
 æquitate sua non minus quam soliditate sese magno-
 pere commendat. Ita enim ille in Dict. Hist. Crit.
 sub voce Porcius lit. Q. *Quintilien a raison de croire,*
que cette sentence de Caton étoit de poids dans les cau-
ses, qu'il spécifie, mais généralement parlant elle n'est
pas receuable. S'il est constant, qu'un mari est mort
de poison, & que sa femme avoit commis adultere, ceux,
qui la croient coupable de la mort de son mari, se fon-
dent sur de fortes présomptions, & ils peuvent alleguer
son adultere comme un très bon préjugé: mais si l'on
vouloit conclure sans exception, que, puisqu'une femme
n'est

causam veneficii dicat adultera, non Marci Catonis iudicio damnata videatur, qui nullam adulteram non eandem esse veneficam dixit? His principiis innixi Romani variis adulteras pœnis coërcuerunt, de quibus, cum id argumentum alii iam plena manu tractauerint, mallem tacere, nisi id postularet præfens instituti ratio, vt deterior feminarum conditio magis ac magis ante oculos ponatur.

§. VI.

Iam a primordiis Romanæ Reipublicæ concessit Romulus marito ius occidendi vxorem adulteram, iudicii in causâ propria illustre exemplum statuens. Testis est Dionysius Halicarn. L. II. *Si qua in re peccasset (mulier) ipsum, qui iniurias passus erat, (maritum) iudicem habebat, pœneque magnitudinis arbitrum. De his cognoscabant ipsi cognati cum viro, vbi violata fuisset pudicitia, & si quam mulierem vinum bibisse constituisset. Romulus enim hoc vtrumque, vt muliebrum delictorum grauisimum, morte puniri iussit.* Quem locum eo lubentius adduxi, quo clarius inde apparet, existimasse Romanos, decus dignitatemque totius familiæ in vnus feminae impudicitia periclitari, non aliam forte ob causam, quam quod per adulterium sordido sæpe & ignobili patre nati ingenuis & splendidis familiis inferantur. Sed hoc iam non ago: mihi monstrasse sufficit, marito ius occiden-

di
n'est point fidelle à son mari, elle l'empoisonnera, l'on se tromperoit. Il y a bien de telles femmes, qui sont bonnes envers leurs maris, & qui ont beaucoup de soin d'eux, quand ils sont malades, & qui en un mot ne voudroient aucunement les empoisonner, quoiqu'ilz fussent un peu de mauuaisse humeur. Ainsi la maxime de Caton étoit outrée.

di vxorem adulteram Romuli lege iam fuisse datum. Firmat id Gellius L. X, c. 23, ex quo Catonis sententiam, quam in Oratione sua pro dote protulit, adducere omnino e re mea est: *In adulterio vxorem tuam si deprehendisses, sine iudicio impune necares: illa te, si adulterares, digito non auderet contingere, neque ius est.* Locuples probatio, feminis non licuisse lecti connubialis iniuriam vindicare. Quamuis autem illam morum asperitatem leniuerit dies, & sequentium temporum humanitas viri manibus extorserit vindicem gladium, ita vt si eum in vxoris necem verisset, lege Cornelia de Sicariis stricto iure plecteretur; non cessauit tamen ideo priuata in adulteras vltio: duntaxat sub alia iuris specie legibus fuit stabilita, vel saltem permessa. Quod enim antea marito fuit ius occidendi, id nunc in patrem translatum fuit, quia, vt eleganter Papinianus l. 22, §. 4, ff. ad L. Iul. de Adult. coërc. *pietas paterni nominis plerumque consilium pro liberis capit, mariti autem calor & impetus facile decernentis refrænuandus fuit.* Deinde etiam Imperatores, moti iusto dolore mariti adulterio vxoris grauiter læsi & exulcerati, mitigauerunt ipsius intuitu L. Corneliae rigorem, censentes vxoris adulteræ eadem extraordinaria tantum pœna compescendam, l. 38, §. 8, ad L. Iul. de Adult. & l. 1, §. ult. ad L. Corn. de Sicar. Quo ipso perspicue monstrarunt, non adeo deseruisse vetus adulterarum odium, quin id ad excusandam iniustam sua ætate vindictam momenti aliquid asferre queat. Alia mariti prærogatiua versabatur in iure diuertendi ab vxore adultera, vel tantum probri cuiusdam suspecta. Venit ea iam ex Romuli lege, quam Plutarchus acerbam nimis & duram

ram vocat in Romulo his verbis: Ἐθνα δὲ ἃ νόμος τι-
 νας, ὧν σφοδρὸς μὲν ἐστὶ γυναικὶ μὴ διδῶς ἀπολεῖπεν ἄνδρα,
 γυνῆρα δὲ διδῶς ἐκκαλεῖν. *Leges tulit, ex quibus illa dura*
est, quae mulierem a viro diuertere vetat, ac permittit viro re-
judicare uxorem. Quod si exemplis hanc rem censerem
 transigendam, facili defungi opera liceret. Ita Cæ-
 sar Pompeiam, quod amasium eius Clodium inter ce-
 realia sacra domi suæ latentem inuenisset, repudiavit,
 causatus, uxorem suam non tantum crimine, sed & crimi-
 nis suspicione vacare oportere, scribente *Suetonio cap.*
24., idem Sulpitius Gallus fecit, quod suam aperto capite
 foris versatam cognoverat, *Q. Antistius Vetus*, quod
 in publico cum quadam libertina vulgari secreto lo-
 quentem viderat, *Sempronius Sophus*, quod se igno-
 rante ausa fuerat ludos spectare. *conf. Dio Caspius L.*
XXXVII. Sed si forte exempla tibi non satisfaciunt,
 cape doctrinæ legibus stabilitæ testimonium ex cardi-
 nali illo loco apud Plautum in *Mercat. Act. IV, sc. 6.*

*Ecastor lege dura viuunt mulieres,
 Multoque iniquiore misera quam viri:
 Nam si vir scortum duxit clam uxorem suam,
 Id si rescituit vxor, impune est viro:
 Vxor viro si clam domo egressa est foras,
 Viro fit causa, exigitur matrimonio.
 Utinam lex esset eadem, qua uxori est, viro. n)*

Ex

n) Est huic loco parallelus *Euripidis in Medea n. 230.*
 qui non est a me omittendus, cum morum Romano-
 rum Græcorumque consonantiam egregie demon-
 strat:

Ἐκείνη

Ex quo sane luce meridiana clarius adparet, Plauti tempore feminas longe duriori iure in adulterii diuortiique caussa fuisse vsas, quam viros. Quamuis enim non nesciam, tantam aliquando in vrbe natam fuisse morum dissolutionem, vt quotannis prope vxores mutarent virum, atque annos frequentius a maritorum, quam a consulum serie numerarent, non dubito tamen, quin id ad factum potius, quam ad ius pertinuerit. Quo imprimis hic Plauti locus facit. Et credo, vel morum in melius mutatione, vel Prudentum interpretatione, vel etiam lege quadam coarctatam fuisse istam laxissimam repudiorum licentiam, atque ad causas ea de re

C 3

co-

πάντων δὲ ὅσ' ἐστ' ἐμψυχα, καὶ γνώμην ἔχει,
 γυναικες ἐσμὲν ἀθλιώτατον φύλον.
 ἅς πρῶτα μὲν δεῖ χερμαίων ὑπερβολῇ
 πόσιν πείσασθαι, δεσπότιν γε σώματος
 λαβεῖν. κακὸν γὰρ ἴδὲ ἐστ' ἄλγιον κακόν,
 καὶ ἴσθ' ἀγὼν μέγιστος, ἢ κακὸν λαβεῖν,
 ἢ χερσόν. ἢ γὰρ εὐκλεῖς ἀπαλλαγῆ
 γυναιξίν, ἐδ' οἷόν τ' ἀνήσασθαι πόσιν.

Omnium autem quæcunque sunt animata
 & mentem habent,

Nos mulieres sumus miserrima propago:
 Quas primum quidem oportet maximis opibus
 Comparare virum, dominumque corporis
 Accipere: illo enim malo hoc longe gravius,
 Et in hoc maximum est periculum, aut malum
 accipere,

Aut bonum: non enim honesta sunt diuortia
 Mulieribus, neque licet abdicare maritum.

coram arbitris & cognatis dicendas fuisse restrictam, Verum hæc sunt altioris indaginis. Ceterum omnium apertissima est constitutio, eaque maxime doctrinam nostram iuvans, Constantini M. in L. 1, *Cod. Theod.* tit. *de Repud.* qua is iustas repudii causas determinaturus simpliciter earum numero excludit, si vir muliercularius, contra vero, marito repudium mittente, legitimam causam pronunciat, si vxor mœcha. Quo ipso Constantinus adulterium in viris, saltem hoc capite, tacite voluit inultum, in feminis vero puniendum, qui Princeps ceteroquin mores Romanorum in melius vertere modis omnibus satagit, & peculiare adulterio odium indixit. Saltem aliæ huius Imperatoris leges *Cod. Theod.* tit. *de adulteris* de mulierum tantum adulterio agunt, puta L. 1. & 2: quæ res indicio est, non potuisse Constantinum tollere simul & semel mores in Republica diu receptos, & parem a viris exigere castitatem. Quod vero illis inter hæc initia christianæ religionis efficere non potuit, id robustiori ætate successores præstitere. Sane Theodosius iunior, vt alias plures, ita & hanc quoque diuortii causam, ob viri scilicet adulterium admisit in L. 8. *Cod. de repud.* Denique Iustinianus, si cum aliena muliere maritus commercium habuisset, *Nov. 117. & 134.* Hinc nouo iure illam mariti prærogatiuam in causa diuortii esse sublatam, vix opus est, vt moneam. Idem contigit in illa pœna, quæ dotem & donationem propter nuptias afficit. Nouo enim iure æque ad virum cum alia rem habentem ac ad mulierem adulteram pertinet. Vti enim hæc amittit dotem & donationem propter nuptias, *Nou. 117. c. 8;* ita ille reddere dotem vxori ipsique donationem propter

pter nuptias relinquere obligatur, cit. Nou. c. 9. Quæ veteri iure paullo aliter erant. Eo enim vxor quidem adultera dotis iacturam faciebat (an totius, an vero partis nunc non disputo) vt probant leges, l. 11, §. 3, ff. ad L. Iul. de adul. l. 47, ff. soluto matrim. & Auctores alii, imprimis Horatius Sat. II:

Cruribus hæc metuat, doti deprensa;

& Valerius de Fannia C. Titinnii Minturnensis vxore nonnulla referens L. VIII, c. 2, §. 3. Quæ res, nisi falor, ex veteri iudicio originem ducit, quod de moribus adpellabatur, quo vxor ob detectam turpitudinem sexta dotis parte mulstabatur, vel octaua, si turpitude videretur leuior. *Vlpiani fragment. Tit. VI, de dote §. morum.* Virum autem veteri illo iure hoc modo non fuisse punitum, in proclui est causam allegare, quia videlicet eo tempore virorum impudicitia extra legis pœnam erat. Tanta vero fuit olim diuertendi ab vxore adultera necessitas, vt, qui iniuriam leſi sui neglexisset, & vxorem adulteram apud se retinisset, lenocinii reus fieret, atque infamiæ notam incurreret, l. 2, §. 2, l. 29, princ. ff. ad L. Iul. de Adult. Quæ res plus nihil docet, quam adulterarum odium non tantum non remississe, verum in tantum creuisse, vt alios quoque paullo indulgentiores corripuerit, iisdemque pœnis, vt adulteras ipsas, inuoluerit. Inde enim est, quod olim, si extraneus ex Lege Iulia adulterii accusationem instituere volebat, prius maritum nimis patientem lenocinii accusare debebat, l. 26, ff. ad L. Iul. de Adult. Hanc autem lenocinii notam metuere non poterat vxor facilis & mariti libidines æquo animo ferens; in quo ferme dixerim meliorem esse eius, quam viri, con-

conditionem, nisi perspicuum foret, id venire ex defectu iuris, qui impedit uxores, quo minus matrimonii sui labem villo vindicare modo queant. Potius laudem merita sunt apud Veteres illae feminae, quae maritorum incontinentiam generosa patientia dissimularunt. Testis est Valerius Maximus L. VI, c. 7, n. 1. *Tertia Aemilia Africani prioris uxor, mater Corneliae Gracchorum, tanta fuit comitatis & patientiae, ut cum sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauerit, ne dormitorem orbis Africani femina o) impudicitiae reum ageret, tantumque a vindicta mens eius absuit, ut post mortem Africani manumissam ancillam in matrimonium liberto suo daret.* Eodem pacto inter elogia Liviae Augustae illud non fuit minimum, quod maritum peregrinos amores sectantem non tantum summa lenitate tractauerit, sed & ipsa saepius fuerit horum amorum conciliatrix & altrix. Verum nouo iure rursus mutatio facta, istaque, quae fuit lenocinii intuitu inter maritum & uxorem differentia, abolita est, partim Constantini constitutione, qua extranei omnes ab adulterii accusatione arcentur, partim Iustiniani lege, qua prohibetur maritus dimittere uxorem, nisi adulterii conuictam, Nov. 117, c. 8, §. 2. Maxima autem maritalis priuilegii pars ver-

sa-
o) Nolo omittere Lipsii ad hunc locum animaduersionem, docentis, mores Romanorum hac in causa etiam in linguam & sermonem migrasse. Sic enim ille: *Impudicitiae vox non in virum conuenit, eumque qui libidinose agit, sed qui, quaeue patitur. Latini quidem ita. Exemplum hic contra, si locus rectus. In veteri uno est INCONTINENTIAE, in altero IMPATIENTIAE. Ex quo ego rescribam IMPOTENTIAE. Ne is, inquit, qui potens tot hostium, parum potuisse in se coercendo videretur. Proba omnino lectio.*

fabatur olim in adulterii accusatione. Facto enim di-
uortio maritus accusaturus adulteram vxorem intra LX.
dies omnibus extraneis præferebatur, etiam patri, l. 2,
§. pen. l. 3, l. 4, §. 1, l. 14, §. 2, ff. ad L. Iul. de Adult.
Deinde Constantini lege II. Cod. Theod. tit. ad L. Iul. de
Adult. & XXX. Cod. Iust. eod. tit. alius accessit marito fa-
uor, quo ab inscriptione in crimen liber factus calum-
niæ iudicium metuere amplius non cogebatur: pote-
rat enim ex nuda suspicione accusare. Nam quum, vt
dicit Imperator, maritum inprimis genitalis tori vin-
dicem esse oporteat, multum sane iusto eius dolori tri-
buendum fuit. Vxor vero plane ab accusatione arce-
batur, tamen de suo matrimonio violato queri vole-
bat, l. 1, Cod. ad L. Iul. de Adult. Quod non aliunde ori-
tur, quam ex negato feminis tori honore, & maiori
castitate ab illis, quam a viris, requisita. Sed hic ite-
rum Iustinianus, sua in pulcriorem sexum liberalitate
ductus, mutationem quandam fecit, iusque receptum
magno virorum incommodo correxit, quando Nov.
117, c. 8, §. 2, maritos ad alteras accusaturos iubet in-
scribere in crimen trepidante stylo, & calumniæ iudi-
cium vereri. Et hæc fere fuerunt præcipua iura, ve-
teribus legibus marito vxoris adulterio læso indulta,
quæ eo fine adduxi, vt eluceret, maiori semper odio
habitas impudicas feminas, maioremque sexus illius cas-
tositatem fuisse requisitam. Quod de iure Romano tam
certum est, quam quod certissimum. Vnicum tan-
tum superest, quod negotium alicui faceffit, ideoque
e medio a me tollendum. Est id rescriptum Antoni-
ni, quod conservauit nobis Augustinus L. 2. de adulte-
ris coniugiis, & Vlpianus in L. 13, §. 5. ad L. Iul. de

D

Ad-

Adul. his quidem verbis : Iudex adulterii ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudice viuens mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit. Periniquum enim videtur, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipse non exhibeat. Quæ res potest & virum damnare, non rem ob compensationem mutui criminis inter vtrosque communicare. Vnde facile quis argumentum ducat, nec iure Romano esse diuersitatem inter feminas & viros ratione pudicitiae. Sed hic duplici responsione vtar : Primo enim dictu non erit absurdum, rescriptum, quod refert Vlpianus, singulare ius constituere, nec ideo communi iuri obesse debere. Deinde, quod magis placet, pertinere videtur illud rescriptum ad priuatum de moribus iudicium, in quo cum vtrinque bona fide & ex æquitate magis agebatur, non mirandum, iudicis esse dixisse Vlpianum vel Antoninum, vt etiam in viri mores, quoad is mulieri malum exemplum præbuisset, inquireret. De publico autem adulterii iudicio res explorati iuris est, solam Romano iure feminam respici, læsionemque per eam marito illatam, quod hic ipse Vlpiani locus in fine confirmat. Ita enim: Quæ res potest & virum damnare, non vero rem ob compensationem mutui criminis inter vtrosque communicare, i. e. maritus potest quidem propter malos mores in priuato iudicio succumbere, vxor autem tueri se non potest criminis compensatione in publico iudicio, nec ideo pœnam adulterii euitabit. Quando vero dixi, in adulterio solas feminas iure Romano respici, non id ita debet accipi, ac si crederem, virum omnino non posse adulterii reum fieri. Foret id contra notissima istius iuris principia. Hoc volo, virum sui

ma-

matrimonii intuitu non teneri Legis Iuliae sanctione, quae ut monstravi haecenus, maiorem castitatis feminae rationem habuit. Quin vero propter alienum matrimonium violatum in illius legis poenas incidere queat, adeo nullum est dubium, ut, qui id negare auderet, is, quid sit Lex Iulia, nescire sane sit credendus. Hac parte aequalem esse tam viri, temeratoris alieni tori, quam mulieris adulterae conditionem, parum abesset, quin mihi persuaderem, nisi obstaret Glossae & Doctorum auctoritas, qui etiam hic diuersitatem quandam se inuenisse arbitrantur. Indicaui enim, cum supra de origine nostri brocardici agerem, glossam in *L. Palam 43, §. quae in adulterio ff. de Ritu nupt.* ubi de infamia propter adulterium imminente quaestio est, distinctionem inter sexum excogitasse, & feminas quidem in adulterio deprehensas, quamuis non damnatas, ipso iure infames pronunciare, viros autem non nisi sententia iudicis conuictos. De priori membro nos dubitare non sinunt clarissima adducta legis verba: *At si deprehensa quidem sit, damnata autem non sit, notata erit.* Ego puto, etsi absoluta sit post deprehensionem, adhuc tamen notam illi obesse: quia verum est, eam in adulterio deprehensam; quia factum lex, non sententiam notauerit. Alterum vero membrum argumentis legum probant, quae de viro non nisi adulterii damnato infamiam praedicant, ut l. 2, §. 3, ff. de his, qui not. inf. & l. 14, ff. de Testib. conf. Ludov. Romanus. Singul. 825. & Marqu. Freber de infamia c. XVI, n. 1. Clamant hic omnes, si diuersitatis rationem exigas, maiorem a feminis quam a viris requiri castitatem, indeque grauioribus poenis illarum, quam horum, impudicitiam coerceri; vident etiam, inauditum esse, ut pronun-

ciatio fermonis in sexu feminino ad masculos porrigatur: quod fieri deberet, si *legem illam* 43. *aequa ratione* in masculis valere velimus; quid? quod, cum pœnales leges strictissimæ sint interpretationis, res mali exempli foret, constitutas in vnum sexum pœnas ad alterum extendere p). Nescio, an ad maius illud adulterarum odium referam singulare quoddam pœnæ genus, feminais adulteris proprium, quod in eo consistebat, vt adultera lupanaribus includeretur ad promiscuam scortationem, pulsus tintinnabulis, quo earum supplicium omnibus innotesceret. Hoc si ita esset, eiusmodi confectarium inde ducerem, Romanos quidem quod ad viros adulteros in consuetis pœnis, relegatione puta, deportatione, vel cervicis amputatione substituisse, quod ad feminas vero adulterii odium adeo dilatasse, vt quotidianis pœnis non contenti novas inuenirent, atrocioresque excogitarent. Dubiam autem mihi huius rei fidem facit, quod in toto Codice Theodosiano nihil de hac pœna inueniatur, quam tamen a Theodosio abolitam scribit Socrates L. V. Hist. Eccl. & post eum Nicephorus. Nicephorum quidem facile mendacii damnarem, scriptorem nouum & fabulis assuetum: Verum de Socrate modestius, saltem hoc capite, sentiendum iudico, qui Theodosii atate vel nihil vel parum est inferior, qui quid suo tempore actum fuerit, probe haud dubie intellexit. At enim nolo rei fati obscure inhaerere; potius fatebor, Iustinianum sua constitutione meliorem fecisse pœnæ intuitu feminarum adulterarum conditionem. Is enim tam

pro-
p) Adde obseruata Cuiacio ad Pauli sent. lib. II. Tit. XXVI. n. 14.

prolixa fuit in feminas benignitate, vt Nou. CXXXIV, c. X. iis adulterii conuictis remiserit vsitatam adhuc gladii poenam, & in leniorem mutauerit castigationem potius, quam poenam, præcipiens, *vt adultera prius bene verberata in monasterium detrudatur, detrusam, si maritus velit, intra biennium sine fraude recipere eidem liceat: sin minus, vt tondeatur mulier monasterioque in perpetuum mancipetur.* Quæ constitutio quamuis multos habuerit Censores, quod frena laxet mulierum impudiciæ, & veterem seueritatem subruat (confer Præfidis Obseru. Select. ad rem liter. spectant. T. I, Obs. VIII, p. 218, lit. (u) non abrogauit tamen receptam adulterii definitionem, quæ crimen hoc ad solam tori alieni violationem restringit, & maritos solutarum amores venantes ab eius vltione liberat. Quare adhuc Iustiniano iure meliorem hac parte conditionem esse virorum, quam feminarum, non dubito pronunciare adhuc amplius.

§. VII.

Nostra autem praxis, quæ hic abit a iure ciuili & æqualem ab utroque sexu in adulterii quæstione desiderat castitatem, vnice iure nititur Canonico, & Patrum, quibus Decretum inprimis superbit, placitis. Scilicet diu iam conquesta sunt veneranda Ecclesiæ lumina de inæquali illa castitatis exactione iure Romano stabilita, deque nimia in virilem impudiciam indulgentia. CHRYSOSTOMVS Hom. XIX. in cap. 7. prioris ad Corinth. & Hom. V. in priorem ad Thessalon. legibus Romanorum *porgeat* in viris impunitam fuisse queritur, causatus, *in aliis sit prærogatiua viri, in pudicitia non.* ASTERIVS, qui sub Arcadio vixit, itidem legi-

bus Romanorum scortationem, *πρωτεύων*, in viris crimine vacasse deplorat. Opponunt hac parte semper Romanorum leges & Christi præcepta, tanquam perpetuo inter se pugnantia. Pari ratione LACTANTIUM L. VI, c. 23, *Inst. Diu.* animadvertimus philosophantem: *Non enim, ait, sicut publici iuris ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem, etsi plures habeat, a crimine adulterii solutus est: sed diuina lex ita nos in matrimonium, quod est in corpus vnum, pari iure coniungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diuersa distinxerit. Exemplo continentia docenda est vxor, ut se caste gerat: Iniquum enim est, ut id exigas, quod ipse prestare non possit.* Sensus idem in GREGORIO NAZIANZENO, *πῶς ἀπαίσεις, ἢ ἀνὴρ ἑσέος, quomodo exigis, & non respondis?* Jungo his AMBROSIVM ex c. 4, c. 32, q. 4. *Nemo blandiatur sibi de legibus hominum. Omne stuprum adulterium est, nec viro licet, quod mulieri non licet. Eadem a viro, quæ ab vxore debetur castimonia. Quicquid in ea, quæ non sit legitima vxor, commissum fuerit, adulterii crimine damnatur.* Adde sis HIERONYMVM ad Oceanum in Epiraph. *Fabiola: Aliæ sint leges Cæsarum, aliæ Christi, aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcepit. Apud illos viris impudicitie fræna laxantur, & solo stupro atque adulterio condemnato passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis, æque non licet viris, & eadem seruitus pari conditione censetur, conf. c. 20, c. 32, q. 5.* Quæ testimonia singula in vnum collata probant, Patres in matrimonio æqualia iura valere voluisse, patrem castitatem tam a viro quam ab vxore exigentes. Hinc non potuit alia in iuris canonici fines penetrare ad-

adulterii definitio, quam quæ a Gratiano ad c. 14. c. XXXII, q. 5, ex Augustino legitur excerpta: *Adulterium committitur, cum vel proprie libidinis instinctu, vel aliena consensu, cum altero vel altera contra pactum coniugale concumbitur, atque ita frangitur fides.* cf. can. XV, caus. & quæst. cit. Adde his totam Qu. VI. caus. 32, quæ non tantum æqualia viri & feminae iura asserit, sed etiam maiorem a viro castitatem exigit c. 4. Vnam tantum in adulterii causa hoc iure inueni differentiam inter virum & vxorem, sed eam perquam exiguam. Scilicet per can. *Christiana*, c. 32, qu. 5, vir liberius adulteram vxorem deferre potest, vxor autem propter latentem viri turpitudinem non facile auditur. Verum primo statim obtutu ex inspectione huius canonis patet, hoc non ideo fuisse statutum, vt maior castitas feminis impertur, sed vt caueatur, ne vxores leuibus sæpe suspitionibus ductæ, quibus semper magnopere indulgere soleant, pacem domesticam intempestiua accusatione turbent. Plus negotii exhibet AMBROSIVS in c. 17, c. 32, q. 7. vbi ex Apostoli mente dicit, *vxorem a viro non posse discedere, nisi causa fornicationis, quod si discesserit, manere debere innuptam, aut viro suo reconciliari; viro similiter non licere dimittere vxorem (nisi ex illa fornicationis causa,) ideo vero, adiicit, Apostolum non subdere de viro, quod de vxore premisit, (quod scilicet diuortio facto a secundis nuptiis abstinere debeat aut reconciliari) quia viro liceat ducere aliam: Quo ipso aperte videtur Ambrosius differentiam inter virum & vxorem statuere & maiorem ab vxore requirere castitatem; sibi ipsi contrarius fere propter can. 4. c. 32, q. 4. Sed hunc nodum, facili opera dissecant doctissimi inter*

Pon-

Pontificios viri, Sixtus Senensis, Bellarminus, aliique, qui commentarios hosce in epistolas Pauli (ex quibus caon ille desumptus) vel Ambrosii omnino non esse, sed Hilarii cuiusdam, Diaconi Romani & Luciferiani, qui antiquior paulo fuit Ambrosio, vel non esse puros Ambrosii, sed interpolatos contendunt. Illa igitur iuris Canonici doctrina de æquali mariti & vxoris iure in castitate inuicem exigenda in tuto collocata, nihil amplius superest, quam vt fidenter concludamus, nostram praxin vnice inde fluxisse, quæ adulterium a quacunq; persona matrimonii vinculo confrieta, siue masculo, siue femina, definit, ac duas adulterii species tenet, simplex & duplex, &, vt breuiter dicam, æqualem ab vtroque sexu castitatem requirit, quando de adulterio vindicando agitur.

§. VIII.

Quod si nunc meam sententiam audire placet, quid mihi secundum rectæ rationis & iuris naturæ principia videatur, vtrum pari iure censendi sint vir & vxor in adulterii causa, & an vterque æquali ratione impudicitia sua violet matrimonii sanctitatem? paucis accipe: Ita enim animum induco, hanc quæstionem dependere ab illa altera, sit ne polygamia licita, nec ne? Ea vero cum distinctione est definienda. Polygamia muliebris quidem, seu ea, qua mulier pluribus viris miscetur, quin iure naturæ simpliciter prohibeatur, adeo nullum est dubium, vt ad eam damnandam omnes fere gentes consensisse videantur. Repugnat enim duplici ratione scopo coniugii. Primo mulier, quæ cum multis confuescit, inepta est ad pariendum, quod certissimis experimentis constat; deinde, etsi pareret, li-
be-

berorum educatio, quæ esse vix potest sine societate quadam constante & non interrupta, & sine patre certo, aut plane deficeret, aut casui forte & fato esset relinquenda. Quod quam sit a ratione absolum, nemo est, qui non comprehendat. Aliud dicendum de polygamia virili, seu ea, qua vir pluribus feminis iungitur, quæ, quamvis a morali perfectione absit; tamen, quia finem matrimonii primum, a quo tota res est diiudicanda, non prorsus impedit, iuri naturæ strictè sic dicto non adeo videtur repugnare. Nolo me controuersie in hac causa magnis animorum motibus olim & nunc agitatae ingerere. Tantum optarem, vt ne illi, qui hic manibus pedibusue obnixè omnia faciunt, vt castissimi appareant, circulos moralis doctrinæ, iurisprudentiæ & Theologiæ turbarent temere. Præmunita igitur virilis polygamie licentia, facile foret ad defendendum, vxorem non posse queri de q) viri adulterio, deque fidei violatione. At vbi r) ciuitatis

q) Hinc in Republica Iudaica, quæ polygamiam saltem tolerabat, maritus adulterium non committebat, nisi in nupta, aut alii desponsata, vid. Seldenus de Vxor. Ebr. L. III, c. XI.

r) Quare cum iure Romano polygamia simpliciter fuerit prohibita, l. 2. C. de incest. nupt. l. 18, C. ad L. Iul. de Adult. ita vt de ea in Rempubliam introducenda frustra olim laborauerint Iulius Cæsar & Valentinianus, vid. Sueton. in Cæsare c. 52. & Socrates L. 26. Hist. cap. IV; non dubitarem, siue cum nupta siue cum innupta rem habentem maritum, adulterii reum facere, etiam hoc iure. Sed aliud suasit recepta adulterii definitio, legibus firmata & corroborata, vt huius non viderent Prudentes argumenti connexionem

tis lege, & meliori noui fœderis interpretamento illa est prohibita, vel pacto vxor sibi cauit de alia noue non inducenda, alia omnia sunt dicenda. Cum vero e contrario muliebris polygamia iure naturæ sit prohibita, non multis opus est ambagibus, non ciuitatis lege, non speciali pacto, ad vxorem illico adulterii damnandam, sicubi se cum alio viro communicauerit. Quæ cum ita sint, non ambigo pronunciare, vbi de adulterio quæritur, maiorem castitatis femineæ, quam virilis, etiam de iure naturæ strictè sic dicto, ad quod in foro respicitur potissimum, vbi externæ pacis turbamenta cauentur, haberi rationem. Præclare hanc in rem rationes subduxit *Conradus Rittershufius*, *Vir clarissimus*, *Sacrarum Lect. L. VIII, c. 1, p. 573*. Cuius differentie, inquit, si quis a nobis rationem quærat, in promptu est, eam reddere, nempe hanc; quia quando nupta nostra cum alio viro rem habet, incerta nascitur soboles, & maritus pro suis liberis agnoscere cogitur, qui non sunt, sed in ipsius thalamum suppositi, sicut cuculum aiunt oua sua in curuce nidum imponere ab hac fouenda excludendaque: & quemadmodum perdices aliena oua sibi supponere perhibentur. Hæc partus & familiarum confusio plurimum noceret Reipublicæ, & ingenuitati, bonæque indoli & educationi, quæ fundamentum & basis est Reipublicæ. Non est autem hoc idem metuum in altero quoque casu. Nam extra iustas nuptias nati matrem sequuntur, quæ semper est certa: sed pater is esse præsumitur, quem iustæ nuptiæ demonstrant, l. 5. ff. de in ius voc.

§. IX.

Non substitit autem Romanarum legum feueritas in nuptiarum feminarum pudicitia asserenda, sed innu-
 ptas

ptas quoque pudorem turpiter profanantes grauissime coërcuit. Talis seueritatis exemplum statuerunt in illas, quæ se seruis vel alienis, vel propriis iunxissent. Vespasianus apud *Sueton.* c. 11, iterato auctor fuit Senatui decernendi, vt quæ se seruo alieno iunxisset, ancilla haberetur. Deinde Constantinus M. pœnali sanctione, quæ titulum absoluit in Codice, capitis supplicium indixit iis mulieribus, quæ se seruis propriis iunxerint. Diuersum in masculo ius. Is enim seruam alienam sectans nulla pœna tenetur, nisi id pœnam vocare velis, quod dominus ancillæ contra illum L. Aquiliæ, vel iniuriarum actione agere queat, aut, quod proxime huc pertinet, de seruo corrupto litem mouere. De eo vero puniendo, qui cum ancilla propria consueverit, plane silent leges, nec reperitur seueri quid statutum in heros in foro externo, conf. L. *ult. C. commun. de manumiss.* Sed mihi hanc inter virum & feminam differentiam indicasse sufficiat, tanquam secundum doctrinæ nostræ, quæ maiorem a feminis, quam a viris, requirit castitatem, effectum. Plura hoc argumentum egregie ornantia suppeditat *Gundlingianorum* Pars X. nuper demum publici iuris facta.

§. X.

Tertium locum in doctrina nostra adsignamus secundis nuptiis, quarum odium magis feminas, quam viros grauasse animaduertimus. Feminas certe vno viro contentas maiori semper in pretio apud Romanos fuisse loquuntur plura antiquitatis monumenta. Ita Valerius Maximus L. 11, c. 1, refert: *Olim quæ vno matrimonio contentæ fuerant, corona pudicitie*

honorabantur. Existimabant enim, eum præcipue matronæ
 sincera fide incorruptum esse animum, qui post depositum vir-
 ginitatis cubile in publicum egredi nesciret. Tacitus An-
 nal. L. II, c. 86, memoriæ prodidit, cum de electione
 Vestalis virginis ageretur, prælatam esse Pollionis filiam
 non ob aliud, quam quod mater eius in eodem coniugio ma-
 nebat. Alias prærogativas vniuirarum memorat Ter-
 tullianus a Lipsio ad hunc Taciti locum adductus: *Mo-
 nogamia apud Ethnicos in summo honore est: ut & virgini-
 bus nubentibus vniuir a pronuba adhibeatur, & sic auspicii i-
 nitium est. Item in quibusdam solemnibus & auspiciis, ut
 prior sit vniuire locus. Certe Flaminia non nisi vniuire est.*
 Imo sufficere videbatur feminis immortalitati asseren-
 dis vnus matrimonii ad posteros propagata memoria.
 Hinc vniuiræ epitheton creberrime inuenimus in epi-
 taphiis veterum positum. Affero doctrinæ gratia bi-
 nas ex Fabretto inscriptiones, quæ nos de ea re plane
 dubitare non sinunt. Sunt illæ ex Cap. IV, pag. 324,
 num. 448 & 449.

D . . . M
 RECANIAE . C . F
 MECIANAE . CON
 IUGI . INCOMPARABILI
 UNIVIRAE . ET . CASTISSIM.
 QVAE . SIBI . NUBSIT . III . K . FEB
 VIXIT . SECUM . AN . XVII
 T . FL . LIBERALIS . FEC
 HEDONICUS . MARITUS .

HIC

☉ (37) ☉

HIC REQUIESCIT
IN PACE PLACIDIA UNIVERA
QVAE VIX ANN PL M
XXXV P C BASIL VC
PER INDICIONE
QVARTA ANNO
XXCIII.

Mulieres e contrario secundo nubentes magno semper contemptu profecuti sunt Romani, *multorum matrimoniorum experientiam quasi legitime cuiusdam intemperantiae signum credentes*, ut ait Valerius cit. l. Legitimam intemperantiam adpellat secundas nuptias. Nam, etsi lege permittente; intemperanter tamen facit, quæ plurimum se concubitu quasi prostituit; non secus ac Martialis:

Quæ nubit toties, non nubit, adultera lege est,

Offendor mæcha simpliciore minus.

Adulteram dicit eam, quæ prioris viri torum nuptiis sæpe iteratis polluit, quod quia lege facit non prohibente, adulteram vocat legitimam. Dido Virgiliana, quum post mortem Sichæi mariti de coniugio Aenææ cogitaret, tandem exclamat:

Huic vni forsitan potui succumbere culpæ.

Non possum præterire egregium Plutarchi locum, ex quo discitur, veteres a secundis feminarum nuptiis adeo abhorruisse, ut eas tanquam rem mali exempli omnimodo tegendas & e conspectu hominum subducendas iudicauerint. Plutarchus postquam varias causas allegauerit

E 3

il-

illius consuetudinis, qua nuptiæ virginum non celebra-
bantur diebus festis, viduarum autem non nisi diebus fe-
stis, hanc etiam affert in *Quest. Rom.* Ἡ μάλιστα ὅτι γαῖς μὲν
παρθένους καλὸν μὴ ἀλύγων, γαῖς δὲ χήραις ἀίχερόν πολλαὶ ὄψων γα-
μειόθαι; Ἡλιος γὰρ ὁ πρῶτος γάμος, ὁ δὲ δεύτερος ἀπεικίασος.
Λιχνοῖσθαι γὰρ εἰ ζωῶν τῶν προτέρων ἐτέρους λαμβάνωσιν, οὐ-
ροῖσθαι δὲ εἰ ἀποθανόντων. Ὅθεν ἡσυχία καλεῖται μάλιστα ἡ θο-
ρύβοις καὶ προπομπαῖς. εἰ δὲ ἐοῖσθαι περιστάσι τῶς πολλὰς,
ὥστε τοῖς γαῖσι μὴ ἀλάξω. *Aut quia decori est virginibus,
nuptias earum multis presentibus peragi, idemque viduis de-
decori? prime enim nuptiæ optandæ sunt & in pretio, secu-
ndæ votis recusandæ, quod vel cum turpitudine nubunt viuent-
te priore marito, vel cum luctu, si is sit mortuus. Itaque vi-
duæ ad suas nuptias quiete magis gaudent, quam frequen-
tia hominum & tumultu: festiuitates porro multitudinem ad
se trahunt, neque nuptiis vacare patiuntur. Nempe festis
diebus, quibus vrbs spectaculis, ludis aliisque solenni-
tatis distinebatur, minori cum dedecore nuptiæ vi-
duarum celebrari poterant, quæ alias ritibus & contu-
meliis accurrentium fuissent expositæ. Hoc viduarum
secundo nubentium odium adeo infedit Romanis, vt
aliquando fere cum damno Reipublicæ, multis bellis
tum exhaustæ, id exercuerint, Camillusque Censor ci-
ues suos vix sapientissimis hortationibus ad nuptias cum
viduis, quarum tum multæ erant, incundas adigere po-
tuerit, vt referunt Plutarchus & ex eo Alexander ab A-
lexandro.*

§. XI.

Veram igitur originem causamque odii, quo le-
ges secundas nuptias onerant, non aliam puto, quam
mores hominum inueteratos & in Republica Romana
diu

diu seruos; qui mores, vti feminas tantum, non viros, nuptias iterantes molestia affecerunt; ita & leges eos secuta primario in feminas hoc capite fuerunt latae. Elucet id ex toto titulo Codicis Theodosiani de secundis nuptiis, cuius omnes leges de feminis solum loquuntur, claro indicio, poenas ibi in secundo nubentes statutas ad masculos non pertinere. Magis adhuc confirmat meam sententiam expressa Lege 2. inter viros & feminas distinctio. Iubet haec lex matres secundo nubentes, si liberos ex priore matrimonio superstites habeant, quidquid ex facultatibus prioris mariti quoquo titulo pleno proprietatis iure adsecuta sunt, vel etiam ex successione vnus liberorum, ad illos primi matrimonii liberos transmittere, possidendi tantum in dies vitae iure seu usufructu concesso, demta omni alienandi facultate, sed salua liberis proprietate: Patres contra ad secundas nuptias transeuntes nullo vinculo adstringit, sed monet tantum, pietatis & legis exemplo & religionis timore proposito, vt id a se sperari finant, quod iuris necessitate matribus imperatur. *Presumebat scilicet Theodosius M. autor huius legis (exscribo Gothofredum accuratissimum commentatorem) patres haud tam facile nouercalibus cessuros delinimentis & investigationibus, quam facile sequior sexus, seu matres mutato concubitu a sobole alienatae deprauantur.* Sed & paterni nominis reuerentia legem hanc vix admittit. Quamuis autem Theodosius iunior hanc Aui sui in patres indulgentiam abiecerit, eosque ad secundas nuptias migrantes eadem s) necessitati, vt matres, obnoxios reddiderit per

L. 5.

s) Quamuis non eodem modo: Pater enim usufructuarius rerum prioris matrimonii cautionem usufructuariam

L. 5. C. de sec. nupt. mihi tamen satis est demonstrasse, odium secundarum nuptiarum in iure nostro a feminis incepisse, & in masculis demum desiisse.

§. XII.

Supersunt nihilominus tria adhuc, si recte putavi, in legibus Romanis capita, quæ iuris diuersitatem circa odium secundarum nuptiarum sexus intuitu inducunt, feminasque deterioris conditionis faciunt, quorum primum in reuocatione donationis propter ingratam liberorum mentem, secundum in anno luctus, tertium in tutela ademptione se exerit. Cum enim patri liberrima sit facultas reuocandi donationem propter beneficiorum obliuionem, vt vel ex L. 2. Cod. Theod. de reuoc. donat. apparet; tamen matri ea non datur nisi vniuirsæ & a secundis nuptiis abstinenti. Stabiliuit hoc ius l. 7, Cod. nostri de reuoc. donat. qua Autores eius Constantinus & Constantius (vel, vt habet inscriptio legis I, Cod. Theod. h. t. Constantius & Constans) nouam feminis secundo nubentibus fibulam imposuere, veteri iure ignoratam, quippe quod matribus, æque ac patribus, non attentis secundis nuptiis, donationis reuocationem propter filii ingratum animum concedebat. Crediderunt autem Imperatores, liberorum caritatem exuere ferme secundo nubentes, & in præsentis matrimonii suauitatem nimium propensas præteriti coniugii memoriam prorsus delere. Quo ipso factum, vt vitium obliuionis cum simili vitio compensaretur. Istud sane etiam Iustinianum probasse

am non præstat, sicuti mater, vt ita adhuc dum melioris sit conditionis sexus virilis quam muliebris. l. 6, C. de sec. nupt. & l. cum non solum 6. §. ubi & §. procul dubio C. de bon. que liber.

se docet subiecta citata legi VII *Authentica*, quæ defumta est ex Nou. XXII, c. 35, nisi quod exceperit tres grauiſſimas cauſſas, quibus ius reuocandi donationem propter ingratum liberorum animum etiam matri binubæ eſſe voluit ſaluum.

§. XIII.

Alterum, quod feminas ſecundo nubentes deterioris conditionis facit, pertinet ad feſtinationem ſecundarum nuptiarum intra annum luſtus, quæ in viris plane non improbatur iure Romano, in feminis vero acerbe punitur. Viri enim vxores ſuas lugere non compelluntur, l. 9. ff. *de his qui not. infam.* Feminae autem, quæ neglecto luſtu intra annum nupſerint, non tantum infamiam incurrunt, qua Edictum eas notat l. 1, h. t; ſed & ſecundus maritus, paterque, qui nuptias fieri paſſus eſt, eadem macula adſpergitur. Dices, quid hoc ad præſentem doctrinam? cum id eo ſtatutum ſit potiſſimum, vt feminam confuſio, vt incerti partus occaſio euitaretur, periculum ab embryone ex immaturo concubitu timendum auerteretur, reuerentia defuncto marito debita ab iniuria vindicaretur, non vt maior caſtitas a feminis requireretur. Sed reſpondeo duobus modis: Primo enim quamuis concederem, adductas cauſas in prohibitione ſecundarum nuptiarum intra annum luſtus ſolas militare; præmuni tamen iam ſuperius viam, qua elabi potero, & maiorem a feminis requiri caſtitem, etiam hac parte, probare. Cum enim §. IV. monſtrauerim, caſtitem iuridicam a Legislatore non ſemper primario, ſed per conſequentiam imponi, videor mihi hic obtinuiſſe, quod volo, nempe feminas eo ipſo maiorem

castitatem seruare, quam viros debere, dum intra annum luctus ad nouas nuptias conuolare prohibentur, licet verum esset, id ipsis prohiberi non propter castitatem, sed propter causas modo allegatas iustificas. Et hæc vero ita sunt comparatæ, vt, si ad examen reuocentur, non adeo magni momenti videantur. Quod enim ad feminis confusionem attinet, quam magnopere crepant, ea a prudentioribus Medicis constanter negatur, & nunc plane inter antiquas fabulas numeratur. Partus incerti metus vero tanti non videtur, vt ad eum euitandum integer annus feminis viduis præscribi debuerit, cum vel quinque vel pauciorum mensium spatio de partu certiores fieri possimus. Nec embryonis periculum tam urgens erit, vt propter id feminis nuptiæ secundæ intra annum interdici debuissent, licebit enim mihi cum B. Beyero (vid. *Diss. de Concubitu intra tempus luctus* c. I, §. 26.) de eius veritate propter experientiam Medicorum contrariam dubitare. An vero debita marito defuncto reuerentia tam efficax fuerit, vt Legislatores ad constituendum feminis hoc luctus tempus impellere potuerit, itidem dubito & ferme nego cum eodem Beyero rationibus non ineptis innixo. Quæ cum ita sint, nemo nobis vitio vertet, quod hanc secundarum nuptiarum intra annum luctus prohibitionem ad effectus nostræ doctrinæ retulerimus, eamque potissimum odio talium nuptiarum tribuerimus, in quo gratulamur nobis consensum viri summi Iacobi Gothofredi, qui in *Comment. ad L. 1, Cod. Theod. iii. de secundis nuptiis* aperte profitetur, studium tantum refræmandæ muliebris libidinis huic legislationi causam dedisse. Nec terret nos obiectio lauda-

dati Beyeri cit. loc. §. 29. Nos enim hic solum respici-
mus, quid factum, non autem, an recte, an prudenter fa-
ctum fuerit.

§. XIV.

Tertium caput solis feminis molestum secundo
nubentibus, vt breuiter dicam, hoc est: Quamuis ve-
teri iure feminae ad tutelae virile officium nunquam ad-
mitterentur, datum tamen fuit matri, dein auiae, vt fi-
liorum tutelam legitimam susciperent volentes &
petentes, ne prorsus sperni videretur materna pietas
naturalisque in liberos propensio. A qua cum mul-
tae desciscerent, nouique matrimonii dulcedine captae
res priorum liberorum vel negligenter curarent, vel
plane perderent, cautum tandem fuit, vt viduae femi-
nae tutelam liberorum suorum prensantes eiurarent se-
cundas nuptias liberis damnosas, indeque legibus inui-
sas. Sed ne sic quidem fatis coercita videbatur leuitas
inconstantiaque sexus mollioris, & ad violandam iuris-
iurandi religionem, obiecta noui matrimonii suauitate,
facilioris: quare simpliciter & sine circumitione statuit
Iustinianus, vt primum ac feminae filiorum suorum tu-
trices nouo matrimonii vinculo se adstringerent, ipso
iure solutum esset tutelae officium materni amoris in-
tuitu indultum, quem nunc nouis nuptiis inhian-
tes deposuisse credebantur. vid. *Authent. Sacramentum*
C. quando mulier tut. off. ex Nou. 94, c. 2. Quin tam
constantia odio prosequuntur feminam secundo nuben-
tem Doctores nostri, vt, licet denuo viduam factam,
nunquam redire velint ad tutelam semel amissam, quod
rationibus & praediciis probat Mynfingerus L. III,
obs. 83. Qua in re honoratior multo est conditio pa-
tris

tris, quem, quantumuis nuptias iterantem, nihil impedit, quominus legitimam filiorum emancipatorum tutelam continuet.

§. XV.

Libet nunc etiam paucis dispicere, quomodo secundæ nuptiæ in iure Canonico æstimentur, & qua parte hoc abeat a iure ciuili. Certum quidem est, Patres (nam hi consulendi sunt prius, quam canones ipsos adeamus) a secundis nuptiis omni tempore vehementer fuisse auersos. Dura sane est *Hieronymi* in secundas nuptias sententia, quam ad *Furiam* e *Camilli* gente oriundam perscripsit: *Habes præterea gentis tue grande prisilegium, quod exinde a Camillo vel nulla vel rara vestrae familie scribitur secundos nosse concubitus: ut non tam laudanda sis, si vidua perseueres, quam execranda, si Christiana non serues, quod per tot secula gentiles feminae custodierunt.* Imo fuerunt quidam & inter hos primæ autoritatis *Tertullianus*, qui *Montanum* secuti secundas nuptias plane pro illicitis habuerunt & *Christiano* homine indignis. Quos vtut damnauit *Nicænum Concilium* tanquam nimis seueros, fuit tamen semper in Ecclesia creditum, secundas nuptias numero illarum rerum contineri, quæ cum permittantur, non id eo commendantur, aut prorsus approbantur. *Plana* mens *Chrysofomi* *Homil. II. in Epist. ad Tit. Nostis profecto omnes, quod etsi per leges secundæ nuptiæ permittuntur, multis tamen ea res accusationibus patet. Quid? quod idem Chrysofomus c. 9, c. XXXI, qu. 1, non dubitat profiteri, secundas nuptias esse honestam fornicationem. Et Hieronymus c. 10. ead. caus. & quest. affirmat, ob fornicationem vitandam permitti viduis*

mu-

mulieribus secunda matrimonia. Hinc est, quod canon III. Synodi Neocæsariensis, qui ex versione Ildori refertur apud Gratianum c. 8, c. 31, qu. 1, secundo nubentibus poenitentiam imponat, hinc etiam est, quod *ισεγογία* iis denegetur c. 1, X. de secund. Nupt. & bigamus a prerogatiua sacerdotii arceatur, c. fin. dist. XXVI. Nec diffiteor, in Paulinis Epistolis aliquid reperiri Patrum sententiæ conforme. Saltem *Campegius Viringa* Synag. Iudaic. L. III, Part. 1, c. IV, loca de Episcopo vnus vxoris viro & vidua vnus viri vxore huc non incommode ex 1. Epistola ad Timoth. trahit, cuius Philosophiæ rigor demum animos Ecclesiæ Parum occupasset. Verum ex his omnibus & paribus imprimis poenis apparet, quæ partim vtrumque sexum æqualiter afficiunt, partim solis masculis applicantur, ius Canonicum doctrinæ nostræ parum fauere: sed æqualem potius castitatem ab vtroque sexu exigere. Pene dixerim, data hoc opera aboleuisse poenam infamiæ iure ciuili feminis intra annum luctus nubentibus inflictam, ne vsquam deterioris conditionis redderentur istæ.

§. XVI.

De iure hodierno non opus est, vt hic multis agam. Conuenit id enim in eo cum Canonibus, quod a poena infamiæ feminas intra annum luctus nubentes liberet, ceteras autem poenas, in fauorem potius liberorum prioris matrimonii, quam in odium secundo nubentium stabilitas, seruet in vtroque sexu æquales. Nisi forte hoc ad maiorem castitatem a feminis requisitam censeas referendum, quod pleræque leges prouinciales & statuta particularia breuius luctus tempus masculis præfigant, longius feminis. Demum

& hoc forsan nostram quadantenus iuabit doctrinam, quod *Beyerus* cit. *Diff. de concub. intra temp. luctus* C. 3. legibus & responsis probat, illicitum concubitum viduæ feminæ intra tempus luctus grauius puniri, quam Viri luctus tempus profanantis. Interea antequam hinc abeam, dubium soluendum est. Quod si enim certum est, Paulum quoque secundas nuptias non commendasse, sed potius improbasse, quomodo Concilia potuerunt culpæ Tertulliani seuera decreta, quomodo etiam in foro & Christiana vita recedere ab illo rigore poterimus ipsimet? Ad quod breuiter cum doctissimo iterum respondeo *Vitringa* l. c. p. 664: *Non omnis ratio Apostolica, quam ratio docet non pertinere ad essentiam religionis, omni loco & tempore absque exceptione obseruanda est: sed sunt ille prudenter attemperandæ variis casibus & moribus populorum, qui disciplinam Euangelii receperunt.*

§. XVII.

Quartum doctrinæ nostræ effectum nobis suppetat materia de liberorum exheredatione. Est enim explorati iuris, filiam meretricem a patre iuste exheredari, eiusque querelam inofficiosi non audiri. Diuersum in filio luxuriose viuentem obtinere dicunt, quippe quem cum lex non notet, nolunt paternæ vindictæ subicere; immo exheredato inofficiosi querelam concedunt, nouum exemplum præbentes, maiori odio feminarum impudicitiam haberi, quam virorum.

§. XVIII.

Sed antequam hanc rem definiamus, videndum de vocabulo meretricis, & quomodo id in iure nostro accipiatur. Quod si namque hoc loco illa tantum meretrici-

tricus nomine veniret, vt strictissime sumitur, quæ corpore quaestum facit, quæue in lupanaribus, in fornicibus omnium libidini pro mercede patet, satis causæ inuenisse mihi viderer, cur in exheredatione filii id causæ non potuerit accipere locum. Monstri enim simile visum fuit omnibus gentibus, masculum feminarum libidini seruire, mercedem accipere, stipendia mereri. Vnde mihi persuadeo fere, Legislatores ne cogitasse quidem de specie eiusmodi in opprobrium sexus præstantioris nedum fingendo voluisse: Quin potius credo, si cogitare voluissent de tali exemplo, id illos inter præcipuas causas iustæ exheredationis fuisse relatu-
 ros. Vix enim maior concipi iniuria patris intuitu potest (hæc enim in exheredatione imprimis respicitur) quam hæc ipsa virilis sexus profanatio. Verum, si Vlpianum audimus in L. 43, §. 3, ff. de Ritu Nupt. satis apta oppositio inter filios & filias propter vitam luxuriosam exheredandos poterit formari. Recte enim Octauenum affirmare statuit, eam etiam, quæ sine quaestu palam se prostituit, debuisse meretricibus connumerari. Quis igitur nunc dubitabit, nisi qui mores corruptos omnium seculorum ignorat, dari iuvenes, qui sine delectu, qui palam se vilissimis scortis miscant, qui omnia stabula ganeaue perreptant, & flagitiosam sceditatem vbique circumferunt?

§. XIX.

Ad hos igitur cur nec Iustinianus extenderit, nec Doctores extendant exheredationis pœnam, hanc diximus, reddi rationem, quod maior castitas a feminis exigatur, earumque impudicitia maiori odio prematur. Scilicet monstrauimus iam supra §. 3; non adeo turpe

fu-

fuisse habitum Romanis, adolescentulum scortari, legesque de pœnis impudicitiae virilis fere filuisse. Quare cum filii incontinentia non tantopere contumeliosa patris crederetur, non fuit etiam ea inter causas iustae exheredationis relata. Filiae contra impudicitia maximum patri familiaeque imprimi dedecus semper fuit iudicatum, quod persequendum eius generis vindicta permittit Imperator. Inde nec mirum videri debet cuiquam, similes a multis Dd. causas iis, quae ab Imperatore referuntur, ad iustam exheredationem firmandam admitti; nec tamen sufficere filii vitam cum scortis turpiter transactam, quae interea persimilis posset videri dedecori, quo se suamque familiam filia commaculat. Enimvero, quamvis, ut supra §. IV. docui, philosophica consideratione pari passu ambulet filii & filiae impudicitia; sunt tamen diversa ex opinione hominum communi, & quae ad eam se accommodat, iuridica acceptione.

§. XX.

Quintus huius doctrinae effectus ex eodem exheredationis loco producitur, quem, quia magis argumento legis, quam expressa eius dispositione nititur, maluissimè omittere, nisi ratio instituti nostri flagitaret, ut ne quid negligamus illud iuvare aptum. Dicunt enim Doctores, matrem meretricem non posse exheredare filiam meretricem, patrem contra turpiter viventem iure exheredare filiam meretricem. Causam rogati respondent, differentiam ex eo provenire, *quod maior castitas a feminis, quam a viris requiratur.* Quando autem matri meretrici facultatem adimunt filiam meretricem exheredandi, faciunt id quidem argumento
le-

legis non inconcinno. Statuit Imperator Nou. CXV, c. 3. filium mimos & arenarios sequentem non posse exheredari a patre eiusdem professionis. Hoc propter rationis paritatem extendunt plerique ad filiam meretricem, cuius mater idem vitæ genus elegit, cum mores, quos quisque in se probat, in liberis non reprobare debeat; nec obiici alteri turpitudò queat, qua ipse obiiciens laborat. Ita philosophati sunt Bartolus ad *L. in arenam* 11, C. de *inoff. Testam.* Baldus, Petrus a Bella Pertica, Fulgosius, Philippus Decius, Couarruias in *prælect. ad cap. X. de Testam.* n. 15, & recentiores plerique ad *d. l. 11. C. de inoff. Test.* *Brunnemann.* ad Cod. & *Gerhard* ad Nou. 115. c. 3. §. 16. Cum autem in patre mulierculario cesset ratio Nouellæ & dictæ l. 11, quia secundum communem hominum opinionem impudicitia masculorum & feminarum inuicem comparari vel compensari nequeunt, nec filia meretrix patris impudice viuentis morem æmulari censetur, plana videbatur conclusio, filiam non habere conquirendi de iniusta exheredatione a patre facta causam, vt haberet de materna, si simile vitæ genus esset amplexa.

§. XXI.

Deuenio tandem ad sextum huius doctrinæ effectum, qui ex Iurisprudèntia hodierna sese offert, & ad sponsaliorum dissolutionem pertinet. Quando enim queritur, an propter corruptionem sponsæ antecedentem sponsalia possint dissolui, vno ore pronunciant Doctores, omnino id fieri posse, nisi forte sponsus ad misericordiam pronus condonare velit fraudem sibi factam. Aliter autem plerique iudicandum censent de

G

for-

fornicatione sponsi sponsalia antecedente, eamque non
 lunt iustam sponsaliorum dirimendorum adfirmare ac
 probare causam, freti imprimis nostro brocardico, *ma-*
iozem a feminis quam a viris requiri castitatem. Patro-
 nos ex primis huius sententiæ laudo *Paulam Cypræum* de
 Sponsal. c. XIII, §. 57. *Val. Guilhel. Forsterum* de Nupt.
 c. VIII, *Erasmum Vngepauerum* Exerc. Iust. III, Quæst.
 8, *Oswaldum Hilligerum* Donell. Encl. L. XIII, c. 20. *Fin-*
ckelthufium Obf. 30, n. 85, seqq. *G. G. Tuum* in der *Pro-*
be des Teutschen Geists. Rechts L. IV, c. 4, §. 12: nec
 abnuit *Carpozuius*, licet dissentiens, plerisque ita sen-
 tire.

§. XXII.

Est autem tota res paullo altius repetenda, & di-
 scrimen, quod hic inter sexum statuitur, ad rationes
 suas exigendum. Agitur hic de errore circa virginita-
 tem interceptam, deque dolo alterius concurrente.
 Quo ipso excludimus qualemcunque scientiam, vel su-
 pinam ignorantiam, quæ efficiunt, ut neutri parti im-
 pune a contractis sponsalibus liceat recedere, imprimis
 cum tali conditioni, quam vel sciebant, vel nescire non
 poterant, acquiescisse videantur.

§. XXIII.

De errore igitur circa virginitatem quando qua-
 stio est, non diu defatigabimur in conceptu virginita-
 tis subtiliter formando, vel in t) signa eius curiose in-
 quirendo: ut quæ altioris indaginis sunt, & Medicis,
 in

t) Quodsi vero perquisitioni huic aliquid dare velis,
 conf. *BAYLE Dict. Hist. & Crit.* voce *Democrite*, &
CAROL. ANNIBAL. FABROTTI Exerc. XIV. pag.
 59. 60.

in incerto versantibus transcribenda. Non est etiam nostrum cum *Acchille Tatío* altercari, qui plane dubitat, an aliqua viris virginitas insit, L. V. de *Amore Clitoph. & Leucipp.* Mihi ille illaue ex populari significatione virginitatem amisisse dicitur, qui feminae se miscuit, quæue virum est passa. Quomodo id quisque probet, id cuiusque arbitrio relinquendum cenleo. Probatione rite facta de iure quæstio superest, num propter talem circa virginitatem errorem sponsalia plane dissolui queant? Iure Romano nihil nominatim de hoc constitutum inuenitur: nec enim lege opus fuit, repudiorum licentia per se satis laxa. Quin plane nuptias eiusmodi ob errorem dirimi, suadet iuris analogia, quæ errorem ab omnibonæ fidei negotio vult abesse. Si quis virginem se emere putasset, cum mulier venisset, ex empto competis actio ad resoluendam emptionem, ait *Vlpianus in l. ex empto u, §. 5, de action. empt. u)* Quis dixerit minorem fidem in nuptiis ineundis requiri, quam in emtionis venditionis contractu? Saltem iure Græco expedita res est, talem errorem nuptias dissoluere. *Constantinus Harmenopolus Epitom. L. 4, tit. 12. §. 10.* refert *Patricii* sententiam exilimantis, nuptias dissolui, si vir probauerit, mulierem ante nuptias virum expertam ac deuirginatam fuisse: quæ *Constantinus* exscripsit ex

G 2

Ba-

u) Scribit quidem idem *Vlpianus in l. alioquin u. de contr. empt.* emptionem valere; in sexu enim erratum non esse. Sed *Vlpianum* ab *Vlpiano* non diffidere certissimum est: putat enim, emptionem quidem valere, nec ob id redhibitioni locum esse, quod mulier vitata venierit: hoc enim *Aedilitio Edicto* non contineri, sed tamen iure ciuili actionem competere ad distrahendam emptionem, d. §. 5.

Basilicôn L. LX. tit. 37. in fin. a Cuiacio ita in latinum conuersis: Egit quis statim ac inuenit uxorem suam corruptam die solemnî nuptiarum, & eam expulit: illa vero negat. Romanus ita decreuit: Si ipsa nuptiarum nocte statim lecto exierit vir, & testatus sit domesticis, atque cognatis mulieris, de uirginatam esse eam, rem aliter iudicari. Sed si die nuptiarum hoc non fecerit, nec quidquam dixerit, sed obmutuerit, non esse ei ius expellendi eam. Quod si die nuptiarum manifestum fecerit, uitiatam esse eam, solui matrimonium debere, adulterii muliere haud quaquam condemnata, quia ante nuptias peccauit. Quæ constitutio supplere poterit Romani iuris defectum, si illud est deficere, rem generalibus principiis iam definitam uerbis non determinare. De sponsalibus autem, (nam de his imprimis agimus) clarissime cauit Leo Imp. *Novella celebri XCIII.* ea propter sponsæ uitium antecedens iure dissolui. At ius Canonicum statuit, eiusmodi errorem nihil facere ad sponsalia dirimenda, cum tantum qualitatis sit error. Quam decisionem incrustant illepidi Glossatores distinctione inter substantialia & accidentalia matrimonii, credentes, se inuenisse, non quod pueri in faba, simul ac clamantes, errorem circa x) uirginitatem pertinere tantum ad accidentalia, ideoque nihil detrahere sponsalibus.

§. XXIV.

- x) Et ne dubites de proluxa Canonum in corruptam uirginitatem beneuolentia, uide *cap. 20. X. de spons.* quod misericordiæ genus ex matrimonio cum meretrice facit. Imo Clerici remissionem peccatorum ea ratione obtineri, laicis persuadere fatigerunt, quos capropter acriter perstringit Berneggerus ad Tacit. *Quæst. 106.* Cum enim, inquit, *rotatio præ reliquis sepe*

Hic vero magno conatu obfistunt Euangelici Doctores, & dicam Canoniftis feribunt, errorem hunc circa virginitatem ad accidentalia tantum matrimonii referentibus, quem ipsi omnino fubstantialia tangere fibi perfuadent. Verum enim vero, fi dicendum quod res est, melius caufæ fuæ confuluiffent, fi neglecta hac incondita & fallaci diftinctione inter fubstantialia & accidentalia matrimonii fimpliciter dixiffent, errorem de virginitate, qui fine dolo alterius concipi vix poteft, confenfum fpondentis excludere, adeoque fponfalìa ipfo iure reddere nulla: Quæ via quafuis euitari fubtiles difputationes rectiffime docuit Illuftris *Thomasius* in not. ad *Lancell. L. II. Tir. XII. §. 1. p. 863.*

Quod vtcunque fit, fufficiat, in eo confentire Noftros, fponfum propter errorem in virginitate fponfæ recedere poffe a fponfalibus. Cur autem plerique fponfæ in virginitate fponfi erranti idem ius non concefferint, has potiffimum rationes in medium ferunt: Sponfam ab alio compreffam & defloratam, quæ fe pro virgine gerit, magnum tum marito decepto tum liberis poftea nafcituris præiudicium afferre, dum illum onere alendi pullos perfide fubiectos grauat, his vero fratrum fpuriorum allectione & in domum illatione patrimonium minuit. Quæ ad virum applicari minime poffunt. Hic enim nemini oneri eft,

pe luxuriosa fit, & careat vxoribus, opera danda fuit, ut ampliaretur facultas luxuriandi, quod neque celebris ille Practicus Papienfis (eft is Io. Petrus de Ferrarius in praxi aurea) difsimulare potuit.

dum suos liberos, licet illegitime natos, alit, nec legitimi propterea conqueri possunt, quippe quibus satis legibus est de successione prospectum. Forte etiam ad differentiam hanc illustrandam non nihil facit, quod sponsi vitium non adeo in oculos incurrat, nec tam facile probari queat, ut sponsæ turpitude, quæ se satis vteri generatione prodit, & probationem minime artificialem suggerit: *Peperit, ergo non est virgo.* Nec displicet mihi illud differentia, quod acutissimus *Titius* vrget, quodque a moribus sæculi est desumptum. Cum enim iuuenum virorumque ea sit deprauatio, & indies crescens licentia, ut vix centesimus credatur illibatam seruasse castitatem, non præsumitur etiam sponsa eam in contractu sponsalicio subintellexisse, quia sciuisse præsumitur mores sæculi, nec sponsus turpitudinem suam celans videtur dolo aliquo celasse: sponsus e contrario sponsam sibi quærens semper præsumitur quæsiuisse incorruptam, tum propter rationes primo loco positas, tum etiam propter perpetuam illam distinctionem, quæ moribus nostris inter virgines & feminas virum expertas nomine, externo habitu, dignatione seruatur. Quin semper adeo exosa fuerunt Germanis nostris nuptiæ cum desolata, ut in proverbia abierit: *Eum, qui scienter meretricem vel stupratam ab alio ducit, vel esse iam, vel fere hominem nequam:* vid. Hert. Parcem. iur. Germ. L. 1. parcem. 12. Vol. I. Opusc. Quare quilibet sibi cauere creditur ab eiusmodi macula, quæ sæpe ignoranti & erranti, quem pro sciente & volente habere solemus (sunt enim homines suspitionibus dediti) inuritur. Femina autem illi nubens, qui antea libidinose vixit, nostris moribus talem maculam
ti-

timeret perperam, cum certum sit, iuvenes virosque quacunq; demum labe affectos facilius inuenire vxores, quam maritos feminae leui tantum ignominia laborantes. Quae rationes singulae in unum collectae abunde demonstrant, differentiam, quae hoc capite inter sexum statuitur, nihil absurditatis habere, cum sit innixa moribus longa consuetudine firmatis, & rei ipsius veritate.

§. XXVI.

Verum enim vero intercedit hic *Carpzouius*, vir in sacris tribunalibus maximae semper auctoritatis. Hic etenim in *Iurispr. Consist. Def. 188.* exaequat masculorum & feminarum iura ratione sponsaliorum propter antecedentem fornicationem dissoluendorum, his fere rationibus inductus: Facilius & pluribus ex causis rumpi sponsalia, quam matrimonium consummatum, cum turpius eiiciatur, quam non admittatur hospes; deinde ex sponsi vita turpiter ante acta facile aestimare posse sponsam, qua constantia seruaturus sit conjugii fidem futurus maritus; quin inciuile videri iniustumque, sponsum a sponsa exigere castitatem, quam ipse non rependat. *Carpzouio Strykius* assentitur in *Diss. de Dissensu sponsal.* eosque libidini vela pandere censet, qui hic maiorem castitatem a feminis, quam a viris requirunt, cum nec ius diuinum distinguat, nec leges civiles quidquam differentiae statuunt, argum. l. 13. §. 5. ad L. *Iul. de Adult. coerc.* & *Carpzouii* sententiam in supremo Saxoniae Consistorio calculum meruisse testimonio *Nicolai Iureconsulti Tract. de Repud. & Diuort.* probat. Addo his *Matthaei Wesembecii* argumentum e *tit. ff. quod quisque iuris &c. desumptum in Parat. ad π. iii. de Ri*

Ritu Nupt. n. 8, qui parem libertatem sponso & sponsæ in repudio propter antecedens vitium mittendo tribuere non veretur. Quamuis enim is hoc argumtente ita vtatur, vt ex negata hac sponso diuertendi libertate procedat ad eandem sponsæ negandam, adeoque prorsus diuersam tum a nobis, tum a nostris dissentientibus sententiam amplectatur; animaduerti tamen, idem sibi vindicasse eos, qui parem feminis & viris libertatem in diuortio faciendo volunt concedi.

§. XXVII.

Equidem non is ego sum, qui tantis auctoritatibus temere se opponere auit; tamen nemo mihi, spero, vitio vertet, si demonstrum, rationes oppositas non adeo esse firmas, vt vadimonium deferendum propter eas illis sit, qui maiorem a feminis castitatem in hac causa requirunt. Vix autem admonitione opus amplius esse crederem, nos hic non agere Philosophos, qui castitatem ad moralis disciplinæ normam exigant, secundum quam æquali omnes tam viri quam feminæ vinculo obstringuntur (*vid. supra §. IV.*) sed Iureconsultos, qui vel de iuribus sine pacto nobis competentibus, vel de iuribus pacto quæsitis disquirunt; nisi aduersarios huic imprimis scopulo allisos animaduertissem, confusis Philosophi & Iureconfulti partibus incidentes. Quod si enim perpendissent, de violatione iuris hoc loco quæstionem esse, quam sponso sponsæ, non hæc illi, obiicere potest, vt ostendimus §. 25, non aliter forte, atque nos, aut fuissent, aut forent pronuntiaturi. Quod cum neglexerint, non potuerunt non in vagas & incertas ratiocinationes prolabi.

Saltem
Carpzo.

Carpzovius semper principium petit & id fundamenti loco ponit, de quo est quæstio. Vtut enim haud difficulter ei concedo, pluribus & leuioribus de causis rumpi sponsalia, quam matrimonium, id tamen nunc indagatur, an eas inter causas sponsi turpitudine sponsalia antecedens sit referenda? Altera eiusdem ratio, quod facile sit æstimatu, quomodo is, qui ante sponsalia turpiter & libidinosè vixit, seruaturus sit matrimonii fidem, plane a diuersis ad diuersa concludit. Negamus enim, fecisse sponsum aliquid, ex quo æstimari possit, eum non fore seruaturum datam postea fidem, nisi probetur, sponsam in contractu sponsalitia hanc illibatæ virginitatis conditionem sibi esse stipulatam, vt ea contra sponsam in fauorem sponsi vtique debet præsumi. Tertia ratio, non exigere posse sponsum castitatem, quam ipse non rependit, adeo aperte principium petit, vt de ea verbulum non censeam addendum. Nec *Strykii* nos tantopere mouere debet auctoritas, vt nostra propterea sit relinquenda sententia. Quod enim ille tanquam certum præponit, Legem diuinam sexum non distinxisse, id constanter negamus argumento illius sanctionis Deuteronomii cap. XXI. qua femina vitium corruptæ virginitatis dolosè celanti lapidationis poena infligitur, in virum autem eiusdem turpitudinis conuictum nihil statuitur feueri. Quod quamuis primario ad præsentem tractationem, vbi non de poena, sed de obligatione agitur, non pertineat; monstrat id tamen, singulari odio Legislatorem esse profecutum feminas defloratas, nec causam habuisse *Strykium*, cur ad Legem Mosaicam prouocaret. Dum

H

au-

autem idem legum Romanarum auctoritatem nobis obuertit, nocuisse magis, quam profuisse, causæ suæ videtur. Qui enim ea, quæ supra de adulterio ex mente Romanorum disseruimus, probe pensitauerit, is ne dubitare quidem ulterius poterit de maiori castitate a feminis requisita. Legem, ex qua argumentum ducit, eodem iam explicauimus loco: qua si quis ad hanc quæstionem vellet abuti, sane ad vniuersale a particulari argumentum videretur ducere. Qui vero Wesembecii ratiocinio sibi placent, eos iterum rogo atque iterum, vt prius ex Romana discant iurisprudencia, quid sit jus quoddam in alium statuere, & eodem postea vti.

§. XXVII.

Tandem dabo etiam aduersariis nostris, (sum enim insigniter liberalis) sponsalia propter antecedentem fornicationem ab vtraque parte æquali iure rumpi, dabo, masculis sponis nihil esse præcipui indulgendum: non ideo tamen vsus brocardici nostri prorsus euanescet. Matrimonio namque consummato, si vxor deflorata vel grauida reperta est, vno omnes adfirmant ore, diuortio relinqui locum; e contrario si post nuptias demum vxor de mariti sui impudicitia certior facta est, nemo affirmat, illam iure diuertere, cum tamen, si tantum æqualitatis seruandæ studium eos teneret, non debuissent non pro vxore diuortium vrgente pronunciare. Sed hic Rhodus! (ita eleganter arguit Illustris THOMASIVS in not. ad Lancell. L. II, Tit. 12, not. 372, p. 866.) Carpzouius certe, quando loc. cit. pro incrustanda sententia sua facilius & pluribus

ex

ex caussis rumpi sponsalia, quam matrimonium per nuptias consummatum, statuit, satis aperte, credo, indicat, se non probaturum diuortium propter impudicitiam mariti antecedentem: quo ipso deteriorem femininarum conditionem ipsemet agnoscere videtur. Quare nihil reliquum est, quam ut ad doctrinam nostram recurrentes fateamur sincere, MAIOREM A FEMINIS, QVAM A VIRIS REQVIRI CASTITATEM, ET ATROCIORI ODIIO ILLARVM, QVAM HORVM IMPVDICITIAM VIDERI OBNOXIAM.

§. XXIX.

Ita finire possemus hanc dissertationem, nisi aurem vellicaret alia differentia, quam Doctores quidam inter masculos & feminas excogitantes inuita Minerva huc trahunt. Cum autem circumspēctis rationibus omnibus animadverterem, hanc differentiam inter effectus spurios esse referendam, merito vltimum eam locum occupaturam censui. Nam dum in substitutione fideicommissaria quærun, num, si pater rogauerit filium, ut alii restituat hereditatem, sub conditione, si sine liberis decesserit, liberi naturales impediunt substitutionem, in eo conspirant fere plerique, filii quidem naturales id efficere, filia autem liberos non item, sed substitutioni fideicommissaria locum facere, quia pater non cogitasse credatur de liberis filia turpiter quæsitis, quippe a qua maior castitatis exigatur portio atque a filio. *vid. Tiraquellum ad L. Connub. l. n. 45.*

§. XXX.

Sed videndum ante omnia, an quod de filii liberis naturalibus afferunt, in iure nostro fundatum sit. Adseuerant

uerant autem id Dd. vulgo per l. XVII, §. 4. *ad Scr. Trebell.* conf. Mattheacius *L. 3. Epit. Leg. c. 20. n. 1.* Forsterus *VI. de Success. 15.* Negant humaniores Jureconfulti, Connanus, Duarenus, Gæddeus, Huberus, alique, & rectius. Est enim clarissima legis 6. ff. *de his, qui sui vel al. iur. sunt* definitio, qua non alius filii nomine insignitur, nisi qui ex viro & vxore eius, i. e. ex legitimo matrimonio, natus fuerit. Vnde firmissimum argumentum duci potest, eum, qui conditionem, si sine liberis adposuit, non alios liberos intelligere quouis, quam quos lex eo nomine dignatur. Adhuc apertior est *L. 6. Cod. de Instit. & subst.* quæ conditionem, si sine liberis, a lege præsumtam in substitutione a patre facta non nisi de iusta subole capiendam indicat, etiamsi institutus & grauatus sub dicta conditione est naturalis: in qua tamen specie maior adesse ratio propter similem qualitatem videbatur. Et hac regula firmata facili negotio respondetur ad Legem a dissentientibus pro sua opinione allatam. Ea enim non loquitur de nostra specie, vel si loquitur, nobis potius fauet. Iam enim a Francisco Connanno V. C. animaduersum est, deceptos fuisse Dd. naturalis filii ancipiti & dubia significatione, qua non solum spurii notantur, verum etiam ii, qui sunt in seruitute geniti, qui non habent ortum legitimum: neque enim eos lex civilis agnoscit. Solo isti naturali iure adiuuantur, ex quo etiam naturales appellati, cuiusmodi species est in *l. 88. §. 12. ff. de Legat. II.* de quibus Papinianus intelligendus. Deinde fac (quæ responsio mihi magis placet) naturales liberos in hac lege intelligi, qui extra matrimonium legitimum nati sunt; tamen patet, Vlpianum Papi-

ni-

niani sententiam paulo generaliorem ex dignitate, voluntate & conditione fideicommittentis ad illos restrictisse casus, qui *l. 88. §. 12. de Legat. II, l. 77, §. 1. ad Sc. Trebell.* recententur, ubi fideicommittens non alios, nisi naturales liberos intelligere potuit. Quæ est exceptio a regula, secundum quam filiorum nomine naturales non veniunt. Exceptionem autem firmare regulam in casibus non exceptis, tralatitium est. Quare nihil impedit, quin, quam nobis venditarunt Doctores differentiam inter masculos & feminas restitutione grauatos, ad non entia iuris pertinere dicamus. Quod enim ne masculis quidem datum est, quare id feminis in eam odium dicamus negatum?

§. XXXI.

Quin imo si ex analogia iuris liceret argumentari, forsan id maiorem veri speciem haberet, si conuersa vice diceremus, magis esse, vt in filia restitutione grauata conditio *si sine liberis* de naturalibus exponatur, secus atque in filio. Feminarum enim liberi naturales, tantum non in omnibus iuris nostri capitibus, legitimis, matris intuitu, æquiparantur. Mater semper est certa, pater vero extra iustas nuptias nullus. Inde est, quod naturales habent querelam inofficiosi contra testamentum matris, *l. 7. §. 1. de inoff. testam.* inde spurius succedit matri & maternis vna cum legitimis, *l. penult. in fin. C. ad Sc. Orfir.* nisi sit mater illustris, cuius legitimi liberi excludunt spurios. Quod ideo adnoto, vt eluceat, constitui iure nostro certos quasi femineæ pudicitie gradus. Hoc causa constitutionis Imperatorie probat, *quia in mulieribus ingenuis & illustribus (quibus castitatis ob-*

servatio præcipuum debitum est) nominari spurios nimis iniuriosum nimisque acerbum & suis temporibus sit indignum. Accedit quod spurii feminarum ad aviæ hereditatem admittantur (quid potest clarius ostendere, eos legitimis æquiparari?) per l. 8. unde cognati. Quod amplius, lege licet non loquente, ad aui materni hereditatem extendunt, vid. Stryk de success. ab intest. Diff. I, c. 2, §. 55. Ex quo consequitur, ut, cum leges nullam faciunt distinctionem, saltem potissimum effectuum respectu, inter liberos feminae naturales & legitimos, in præsentis specie, potius pro liberis naturalibus filia, quam filii, sit pronuntiandum. Sed nolo de his certare, aut alterari copiosius. Sufficit, filii liberos naturales non impedire fideicommissum, ut vulgo decernunt, adeoque differentiam, Diis hominibusque repugnantibus, conquisitam, commentis apparere similem, nec vltimum inter Doctorum nugas consequi locum.

EMENDANDA.

- P. 22. l. 17. lege is, pro illis. p. 23. l. 10. lege fallor, pro falor. p. 40. lin. 30. & 31. lege l. 6. §. 2, & l. 8, §. 4, in fine. C. de bon. quæ liber. pro l. cum non solum 6. §. ubi & §. procul dubio C. de bon. quæ liber. p. 56. l. 4. lege à pro ex.

PRAESES RESPONDENTI

DISSERTATIONIS AVCTORI

S. P.

Quanquam Te BENZI ob ingenium, diligentiam & eruditionem tuam plurimi semper feci; nunc tamen ex eo, quod proprio studio elaborasti, themate tanti te aestimo, nihil ut supra possim. Cui enim ignotum, quam tubent tirones, cum primumprehendus est calamus, quam saepe impingant inexercitati, quibus dubitationibus distineantur iuvenes, cum quibus etiam erroribus consistentur iidem, ubi primum subeundum in publico discrimen? At tu veterano sane similis es: restilus, elaboratio, illam mentis efficacissimam vim, iuris & historiae & philosophiae profundiore cognitionem satis produnt. Non erat igitur, quod a me multum auxilii posceres in adornando ac poliendo libello, quem non sine ingenii gloria in vulgus emittis. Praeter libros nihil fere est, quod tibi suppeditauerim. Quod autem e nostra atque aliorum *Professorum* disciplina profecisti, iure optimo tuum censetur: quem admodum illud appellamus nostrum, quod ipsimet scimus & Praeceptorum nostrorum voce & studio praeeunte hausimus olim. Quo tuo labori temere obiicitur, hoc est: non convenire adolescenti moribus optimis praedito disputare de castitatis gradu majori a sequiori sexu exigendo, atque vulgo postulatur a praestantiori. Neque enim tu primus hanc quaestio-

stionem in medium fers: diu est, ex quo inter Docto-
rum subsellia illa fuit audita, & in clarissimorum Vi-
rorum voluminibus agitata. Tantum solidiori iudicio
singula discutis, originem, causas, argumenta, conse-
ctaria meliori ordine locas, &, post aliorum errores
modeste indicatos, ipso facto ostendis, quam sint isti
insulsi & inciuiles, qui dissertatione tua non perspecta
aut frontem contraxerunt immature, aut intempesti-
vis iam gemitibus sese fatigantes alia omnia cogitarunt.
Ego vero BENZI indies, mehercule, habeo te cario-
rem. Fac solum, vt, quum majus tibi otium est, ver-
itatem in omnibus indefessa semper industria quæras,
nec vulgarium errorum atatem ac senium, eorum-
que defensores, vtut acerrimos, timeas. Vincet illa
certo: concidet error: vanescet ineptia: fugient tene-
bræ: in pudorem dabuntur nugiuenduli: tuque præ-
miis, quibus illepide isti sunt abusi, vteris aliquando
ac frueris cum insigni emolumento. Vale & Deo du-
ce ac propria virtute comite ad ampliora contende.
Halæ Magdeburgicæ VIII. Kalendas Martias

CIO IOCC XVII.

00 A 6444

ULB Halle
002 928 752

3

So.

R

WA

Farbkarte #13

B.I.G.

DISSERTATIO IVRIDICA,
QVA DOCTRINA VULGARIS

35 34.

**Maiorem a Feminis,
quam a viris, re-**

quirens castitatem,

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,

DOMINO CAROLO,

PRINCIPE BORVSSIAE, MARCHIONE BRAN-
DENBURGENSI, CETERA,
IN ALMA REGIA FRIDERICIANA,
PRAESIDE

**NICOLAO HIERONYMO
GUNDLINGIO Icto,**

SACRI TRIBVNALIS, QVOD EST IN DVCATV MAG-
DEBVRGICO, CONSILIARIO REGIO, IVRIS NATVRAE ET
GENTIVM, ITEMQVE ELOQVENTIAE ET ANTI-
QVITATVM PROFESSORE PVBLICO
ORDINARIO,

sub examen reuocatur

AUCTORE RESPONDENTE

IOANNE HENRICO BENZ,

ONOLDINO FRANCO.

Ad diem Febr. MDCCXVII.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
TYPIS CHRISTIANI HENCKELII, Acad. Typogr.